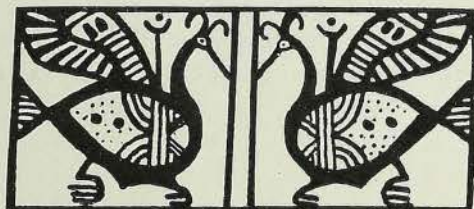

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, Γ. ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΣ, Α. ΘΩΜΑΣ, Σ. ΖΑΚΧΑΙΟΣ,
Γ. ΣΑΝΤΗΣ, J. GAIST, Ι. ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ, Κ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

174

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Άνδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 65900

Έτησία συνδρομή	£ 1,500 μίλς
Έτησία συνδρομή δια βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	£ 2,000 μίλς
Έτησία συνδρομή έξωτερικού	£ 2,500 μίλς
Τιμή Τεύχους	£ 0.250 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.
Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Μετὰ τὸ συμβάν	157
Γ. ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΣ: Ἑλλάδος Περιήγησις Β'	161
Α. ΘΩΜΑΣ: Τρία ποιήματα	164
Σ. ΖΑΚΧΑΙΟΣ: Τὸ ταξίδι	167
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Τρεῖς ἐπιστολὲς πρὸς τὸ Μανώλη Καλομοίρη	168
Γ. ΣΑΝΤΗΣ: Ἐννιά ποιήματα	171
Γ. ΓΑΙΣΤ: Τὸ παντελόνι	176
Γ. ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΣ (trans. J. Gaist): The tangle	181

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η: Ἕνα ποίημα τῆς Μυρτιάτσας γιὰ τὴν Κύπρο, Τὰ ἀφιερωματικὰ τεύχη τοῦ περιοδικοῦ «Κριτικὰ Φύλλα» — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Ἰ. Κ υ θ ρ ε ώ τ η: Ἰφιγένεια Χρυσοχοῦ «Μαρτυρικὴ πορεία» — Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η: Χρυσ. Ζιτσαίας «Ψηφίδες» — Κ. Β α σ ι λ ε ί ο υ: Ἄντ. Στυλιανᾶκη «Ἐμεῖς οἱ Ζωντανοί» — ΘΕΑΤΡΟ — Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η: Ζιάν Ἀνούγ «Ἀντιγόνη» — ΓΕΝΙΚΑ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

BIBLIA Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ

ΛΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (Κρατικὸ Βραβεῖο Ποιήσεως Ἑλλάδος) σελ. 474	£ 3,000
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ I (τῆς γλυκείας χώρας Κύπρου) (4 νουβέλλες)	σελ. 276 £ 2,500
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ II (ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο ἑνὸς γιατροῦ) (μυθιστόρημα)	σελ. 112 £ 1,250
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ III (ἱστορίες ἀπὸ τὴν Κύπρο τὴν ἀγέρινη) (49 διηγήματα)	σελ. 224 £ 2,250
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ IV (ἓνα γαλάζιο κορίτσι ἀπὸ τὴν Κύπρο)	(4 νουβέλλες) σελ. 200 £ 3,000
ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (ἔντεκα δραματικὰ ἔργα) σελ. 334	£ 3,000
Πωλοῦνται στὰ Βιβλιοπωλεῖα καὶ στὴν «Πνευματικὴ Κύπρο»	

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.

Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα «ΘΕΟΠΡΕΣ», Τηλ. 44940, Λευκωσία.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα: ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΕ'

ΜΑΡΤΗΣ 1975

Άρ. 174

ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΥΜΒΑΝ

Στὸν ποιητὴ Γιώργο Βαφόπουλο

Η ΜΟΝΑΞΙΑ

Ἡ μοναξιά σου ἀποκαλύπτει τὶς κρυφές πληγές,
φωταγωγεί τὶς σκοτεινές λιποψυχίες σου
γιὰ νὰ φανοῦν ἄδρες στὰ δάνοιχτά σου μάτια
καθὼς οἱ προβολεῖς φωταγωγοῦνε τὶς προθήκες τὰ Χριστούγεννα.

Μετράς τὶς πράξεις σου μὲ πῆχyu ἐπιείκειας,
τρέμεις πολὺ τῆς ἐνοχῆς τὸ παγωμένο πρόσωπο,
ἐκπλήττεσαι ποὺ δόθηκες ἀλόγιστα σὲ ὑποχωρήσεις
χωρὶς τὸ ξίφος τῆς ἐπιβολῆς στὴ φοβισμένη ὀσφύ σου.

Ἄν κάτι βρῆς τὸ εὐγενικό, μὲ τὸ μισὸ χαμόγελό του,
τινάξεσαι ψηλά σὰν ἐλατήριο καὶ προσπαθεῖς
κάπου νὰ κρατηθῆς· μὰ νοιώθεις σὲ λιγάκι
τὸ μάταιο τῆς ἀπόπειρας σὰ συννεφιά χωρὶς βροχή.

Ἡ μοναξιά κυλάει στὶς φλέβες σὰν ἐχθροπραξία,
σὲ ξεσκονίζει ἀπ' τὸ χρυσάφι τῆς ψευδαίσθησης,
τσαλαπατᾷ τὸ προσωπεῖο καὶ σὲ γυμνώνει
μὲ παγερὲς χειρονομίες.

ΤΑ ἘΝΔΕΧΟΜΕΝΑ

Ἄκουεις τὸν ἦχο τοῦ τηλέφωνου κι' ὀρθώνουν τὰ ἐνδεχόμενα
πικρὲς ὑπόνοιες τοῦ θανάτου, προσωπεῖα χλωμά.
Δὲ στέλλει τὸ κακὸ τὸν Ἄγγελο τὸ χελιδόνι·
ἀπροειδοποίητα σὰν ἀγέρας μπαίνει στὴ ζωὴ σου.

Πολὺ μὲ βασανίζει αὐτὸ τ' ἀτίθασο αἶσθημα.
Ἄδυνατῶ νὰ τὸ κλειδώσω ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα μου.
Ἄλλὰ γιατί νὰ ὀλιγορῶ καὶ νὰ ἐπιτρέπω
ἀνεπιθύμητες γιὰ μὲ ἐπισκέψεις;

ΜΙΚΡΕΣ ΜΝΗΜΕΣ

Μικρά επεισόδια τῶν ἄλλων ἡμερῶν σου
παθαίνουν ξαφνικά συμπύκνωση
καί στά μεσάνυχτα ἀνατέλλουν
ὀδυνηρά.

Καί πρέπει νάχης τότε
ἀπάντηση ἑτοιμη
καί πού δέν ἔχεις
κι' ἄσκοπα ξενυχτᾶς.

ΑΝΑΚΟΥΦΙΣΗ

Στό μεσονύχτιο μου παράθυρο τῆ νύχτα ψηλαφῶ
σχεδόν τῆ νοιώθω νά εἰσχωρῆ στά κύτταρά μου
νά ὁμολογῆ τήν παρουσία της μέσα στά ἐπιπλα
σάν ἐπισκέπτης τῶν οικείων καιρῶν.

Μηχανικά τῆς μίλησα μέ δίδυμη χειρονομία
καθώς μέ τόν καθρέφτη συνεννοεῖσαι
γιά θέματα μονήρων περιπτώσεων.
Ἔτρεξε μυστικά σάν ἀνεπαίσθητη πνοή,

ἀπομακρύνθηκε μέ τό τσιγάρο τοῦ διαδάτη
γιά νά ἐπιστρέψῃ κάπως πιό ἤρεμη
μέ λίγο ἀνθρώπινο στοιχεῖο πῶς κ' ἐκου
θα ὀρθῆς μιάν εὐμορφη συνάντηση μέ τήν πρώτη.

Η ΠΑΝΟΠΛΙΑ

Ὅδυνηρές συνέπειες ἐτοιμάζει μυστικά
ἡ σιωπηλή κατάσταση τῶν ἤρεμων καιρῶν.
Κάλλιο νά ἐλέπης τὰ πλησιάζοντα σημάδια τῶν συννέφων
γιά νά φορέσης μυστικά τήν πανοπλία σου.

Οἱ μυστικές τῆς ἄμυνας προθέσεις δέ θαλώνουν
τήν ὄρασή σου. Μᾶλλον σέ γεμίζουν
μέ χέρι σταθερό καί θα μπορῆς νά δῆς
μέ κάποιαν ἄνεση τὰ εἰρηνικά σου τὰ ἔργα.

ΟΙ ΔΙΑΣΠΑΣΕΙΣ

Ἀνάμεσα στίς ἐπισκέψεις τὰ διαλεξιμὰ
κάπως παρατραβοῦν. Ὁ χρόνος τρέχει. Προπαντός
ὁ μέσα χρόνος τῶν κυττάρων μας ὁ λαίμαργος.
Ἄν ἦταν ἕνας τρόπος νά συμπυκνωθοῦν
αὐτές οἱ ξένες ἀπαιτήσεις θά μπορούσες
νά ζήσης τό δικό σου τό συμβάν.

Τὰ πλέξαμε πολύ.
Πολλές περιέργειες μᾶς φόρτωσαν
τῶν πολλαπλῶν βιβλίων μας οἱ σελίδες.
Τί θαῦμα ἡ Κυριακή μέ ἀπλό περπάτημα!

ΠΑΡΑΤΑΣΗ

Αὐτὲς οἱ μέρες ἔχουν ὕφος σκυθρωπὸ
σὰ συννεφιά τοῦ φθινοπώρου ἢ σὰν τὶς καμαρες
μὲ τὴ βαρειὰν ἐπίπλωση. Κοιμοῦνται στοὺς ἐξῶστες
οἱ καλοκαιρινὲς κουβέντες.

Νὰ περιμένῃς νᾶρθῃ τὸ ταχυδρομεῖο
αὐξάνει ἐκπληκτικὰ τὸ μῆκος τοῦ καιροῦ
σὰ λάστιχο ποὺ τὸ τραβάει μιὰ μοίρα
κι' ἀνησυχεῖς μὴν τάχα καὶ κοπῆ.

Οἱ λύσεις στὰ προβλήματα μαζεύονται
μὲς τὸ κουτί. Τὸ σκέπασμα δὲν κλείνει πιά.
Τὰ περιθώρια λιγαστεύουν. Ποῦ θὰ πάῃ
τὸ μῆκος τῆς ἀμφιβολίας;

ΟΙ ΝΥΧΤΕΣ

Οἱ νύχτες εἶναι πιὸ μεγάλες ἀπ' τὸ θάρος τῶν προφητειῶν:
Στενάζουν κάτω ἀπ' τὸ φορτίο τους. Ζητᾶνε ἐνόχους
ποὺ κοιτᾶνε ἀπ' τὰ παράθυρα τὸ θῦμα τους, μετρᾶνε
τὴ σοβαρότητα τῶν γεγονότων μ' ἕνα μάτι σκυθρωπὸ.

Ἄνοιγεις ξαφνικὰ μιὰ τρύπα μέσα στὸ σκοτάδι
κι' ἐκπληκτικὸ ἐμφανίζεται τὸ παρελθὸν μ' ἕνα μανδύα
φεγγάρια κι' ἄστρα λαμπερὰ ποὺ θέλει νὰ σοῦ δείξῃ
τοῦ φοβεροῦ παρόντος τὴ μεγάλη πτώση.

Στὴν εὐτυχία ξεχάσαμε τὸ βλέμμα τῶν Θεῶν,
ὑπερτιμήσαμε τῆς μοίρας μας τὰ πλούσια δῶρα.
Καὶ τώρα νηστικοὶ κοιτᾶμε τοὺς παλιούς καρπούς
ἀνύποπτοι ἴσως γιὰ τὸ μέλλον τὸ πικρὸ μας.

Ἄλλο νὰ κλαῖς τὸ παρελθὸν μὲ μνήμη ὀξεία
καθὼς τὸ γένη ἁγίου. Πολὺ ἄλλο νὰ προβλέπῃς
τὸ κατερχόμενο κακὸ ποὺ ἱστοροῦνε οἱ προφητεῖες
ἀνδρῶν μελετημένων καὶ παθόντων.

Ἡ κουκουδάγια μέσα στὸν πυκνὸ μας κῆπο
μὲ πόνου καταγράφει τὸ ἐπερχόμενο
κι' ἂν τρέμῃς τώρα στὴν ἀναμονὴ δὲν εἶναι τοῦτο
ἀντιμετώπιση. Θέλει ἦθος κι' ἀντρευσύνη ἢ πρόληψη.

Κι' ἡ νύχτα προχωρεῖ μὲ τὸ βαρὺ φορτίο τῆς
ἀνάμεσα στὸ πιὸ ἀδυσώπητο σκοτάδι,
τὴ συνοδεύει ὁ χρόνος μὲ βαρῦθυμη ματιὰ
σὰν τὰ παλιὰ ρολόγια στὶς χαμένες σάλες.

Η ΠΙΚΡΑ

Ἐλάχιστα μετρήσαμε τοῦ γείτονα τὸ θάρος
 σὰ νὰ μᾶς ἔδενε τὰ μάτια ἢ δεβαιότητα.
 Κομφὰ ντυμένοι δὲν προσμέναμε τὴ μπόρα
 μὲ τ' ἀπροφύλαχτα κεφάλια μας.
 Καθόμαστε σκυφτοὶ στοὺς προθαλάμους τώρα,
 ζητᾶμε ἐνίσχυση, μιὰ κάποια χορηγία,
 μᾶς βλέπουμε οἱ ὑπάλληλοι σὰ νούμερα σειρᾶς,
 ἐκ τῶν προτέρων νοιώθουν τὴν ἀποτυχία μας.

Στὴ στενοχώρια μας δὲν ὑποκύπτει ὁ ἀριθμὸς
 καὶ τὰ τετράδια τ' ἀμείλιχτα τῆς πράξης.
 Ὁρθώνεται τὸ πρόγραμμα καθὼς τ' ὁδόφραγμα
 καὶ παίρνουμε τὰ μάτια μας καὶ πᾶμε.

Χτυπᾶμε πόρτες γνώριμες ἢ μὲ συστάσεις.
 Αἰτήσεις υπογράφουμε, κοιτᾶμε
 μικρὴ ἀγγελία, ἐλπίζουμε καὶ τρώμε
 ἀργὰ τὸ θράδυ τῆ μεγάλης πίκρα.

ΨΥΧΡΗ ΣΕΛΗΝΗ

Λάμπει ἡ σελήνη στὸν οἰκετὸ μας οὐρανό·
 βλέμμα ψυχρὸ σὰ ὅσα τῶν πεθαμένων μας.
 Δὲν καταδέχεται νὰ δῆ τις ὀρφές καὶ τὰ παράθυρά μας,
 μήτε γλυστρά σὰ γάτα στοὺς δημόσιους δρόμους.

Ἴσως λυπᾶται τὸ χαμένο πρόσωπό μας.
 Ὅμως κρατᾶ μιὰ στάση ἐπίσημη
 σὰ γραμματέας ποὺ δυσκολεύει τὴν ἐπίσκεψη
 χωρὶς συνέντευξη ἀκριβή.

Ὅταν τὸ θῆμα σου δὲν ἔχει πιά ρυθμὸ
 οἱ δρόμοι ἀπομακρύνονται, κοιμούνται οἱ οὐρανοί,
 σὲ δυσκολεύουν οἱ χαιρετισμοὶ καὶ νοιώθεις
 νὰ γίνεσαι μιὰ ὀμίχλη δίχως σχῆμα.

ΑΓΡΥΠΝΙΑ

Ἡ νύχτα περπατᾶ στοὺς πόρους μου νωχελικὰ σὰ γάτα,
 τοὺς χτύπους ἐποπτεύει τῶν ὑπονοιῶν μου,
 ζητᾶ ἐξηγήσεις γιὰ συμβάντα τῶν παλιῶν μου ἡμερῶν
 μὲ κάτι μάτια ἀστραφτερά ὀπλισμένα μὲ φακούς.

Ἄδυνατῶ νὰ κρύψω τὴ μορφή μου κι' ὑποτάζομαι.
 Νὰ τῆς ξεφύγω δὲ μπορῶ μὲ πλάγιες ἀπαντήσεις.
 Τρέμω τίς ὑποπτες κινήσεις τῆς κι' ἄς εἶναι φυσικές.

Ὅταν φανῆ τὸ σχῆμα τῆς αὐγῆς μὲ καθαρὲς γραμμές
 ἢ γεύση ἀκόμα τῶν πικρῶν στιγμῶν περιπατεῖ
 στὸ κάθε κύτταρο μου σὰ μαυριδερὸ μερμηγγί
 σὲ πατημένο ἀνώδυμο ζωῦφιο.

ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ Β' *

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΛΥΜΠΙΑ

Τώρα ή γυναίκα μου, καθώς πιά είχε μπει ή άνοιξη, μου θύμισε πώς μπορούσαμε τουλάχιστο νά ξαναρχίσουμε τήν διακομμένη περιήγηση στή χώρα μας, άφου δέν υπήρχε άλλος τρόπος νά δώσουμε διέξοδο στήν έσωτερική και τήν έξωτερική κατάθλιψη. Καί μπήκαμε στό άμάξι μας και πήγαμε στήν Άθήνα. Καί άπό εκεί ξεκινήσαμε γιά τήν Πελοπόννησο.

Τά παλιότερα χρόνια είχα δοκιμάσει δυό ή τρεις φορές νά έπισκεφθώ τήν Όλυμπία, όμως δέν ξέρω πώς, πάντοτε «άνεπαισθήτως» βρισκόμουν μπλεγμένοι στα δρόγια τής Άθήνας κι' όλο άνέβαλλα τούτο τό «προσκύνημα». Ή πελοποννησιακή μου έμπειρία περιοριζόταν μονάχα στήν παλιά εκείνη διαδρομή πρós τή Μονεμβασιά, πού είχεν έπιχειρηθεί μέ τήν κίτρινη σχολική «κιβωτό» τού Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου. Τό τέλος εκείνης τής διαδρομής, καθώς τ'όχω κιόλας γράφει, ήταν ταυτόσημο μέ τό ναυάγιο τής σχολικής «κιβωτού» σ' ένα χαντάκι, λίγα χιλιόμετρα έξω άπό τή Σπάρτη. Τώρα, τήν άνοιξη τού 1968, μέ τή συντροφία τού παιδικού μου φίλου Πολ. Ίωαννίδη και τής γυναίκας του, άφου περιδιαβάσαμε άνάμεσα άπό τούς πυλώνες τής εκκλησίας τού Δαφνίου και μελετήσαμε τά βυζαντινά ψηφιδωτά τής, κι' άφου, κατόπι, διασχίσαμε τόν πλατό καινούργιο δρόμο και περάσαμε τή γέφυρα τού Ίσθμου, σταματήσαμε γιά λίγο στήν Κόρινθο.

Ήταν μιá ευχάριστη έκπληξη, πού ή Κόρινθος είχε ήδη μεταβληθεί σέ μιάν ώραία πόλη. Είχε ξεντυθεί πολλά άπό τά παλιά τής ρούχα κ' έλαμπε τώρα μέ τήν καινούργια άνοιξιάτικη φορεσιά τής. Καί συνεχίσαμε τή διαδρομή μας πρós τό Αίγιο, άνάμεσα άπό άμπελώνες και περιβόλια λεμονιών, μέ τήν έναλλασσόμενη και διαλειπτική παρουσία τής γαλάζιας θάλασσας τού Κορινθιακού. Τούτη ή θάλασσα και τούτος ό χρυστάλλινος άόρανος είναι μιá δριστικά κατακτημένη ελληνική δόξα και μιá περηφάνεια. Κι' ακόμα μιá ευδαιμονία ψυχής. Θαυμάζουμε τώρα αύτήν τήν παλιά Έλλάδα, πού ήταν πιό καινούργια άπό τή νέα, πιό πλούσια, πιό άρχοντική και βαλμένη ίσως λίγα σκαλοπάτια πιό ψηλά στή σκάλα τής πολιτιστικής ιεραρχίας. Ήταν φανερό πώς οι παλιοι σεισμοί είχαν βοηθήσει σ' αύτή τήν πολιτιστική άνοδο, σέ τούτο τό καινούργιο ντύσιμο. Οι νεόκτιστες κ' αισθητικότερες εκκλησιές όλων σχεδόν τών χωριών είναι τό πιό φωναχτό τεκμήριο τής πελοποννησιακής άλλαγής.

Μετά τό Αίγιο ήρθε ή Πάτρα. Τούτη είναι μιá πόλη. Μιá άναμφισβήτητη πόλη, μ' όλες τīs άρετές και τīs έλλείψεις τών λίγων μεγάλων ελληνικών πόλεων. Καταλύσαμε σ' ένα «ευρωπαϊκό» ξενοδοχείο, πού τά παρόμοιά του στίς παλιές ευρωπαϊκές πόλεις είναι σχεδόν άπροσπέλαστα. Τούτα τά σύγχρονα ιδιωτικά ξενοδοχεία κ' οι κομψότερες «Ξενίες» τού Έλληνικού Τουρισμού, είναι ένα βέβαιο προνόμιο τών Έλληνικών πόλεων. Κι' άφου περιπλανηθήκαμε στους καθαρούς και ίσιους δρόμους τής πολιτείας και περιδιαβάσαμε τīs ευρύχωρες πλατείες, σταθήκαμε, τήν άλλη μέρα τό πρωί, έξω άπό τό παλιό σπίτι τού Κωστή Παλαμά και τής Ματθίλδης Σεράο. Οι δυό έντοιχισμένες πλάκες στήν πρόσοψη, μέ τīs καμαρωτές στοές, μαρτυρούν πώς στό ίδιο εκείνο σπίτι, πριν άπό ένα και παραπάνω αιώνα, είχε γεννηθεί ό Έλληνας ποιητής κ' ή Ίταλίδα πεζογράφος.

(*) *Απόσπασμα άπό τόν Δ' τόμο τών «Σελίδων Αύτοβιογραφίας», πού θά κυκλοφορήσει μέ τόν ειδικό τίτλο: «Ταξίδια και Παρενθέσεις Β'».

Ἐπειτα ἀνηφορίσαμε πρὸς ἓνα μεγάλο ἄλσος, ἔξω ἀπὸ τὴν Πάτρα, καὶ σταθήκαμε στὸ παλιὸ ἐργοστάσιο τῆς «Ἀχαῖας - Claus», ὅπου τὸ γλυκὸ σταφύλι τῆς Πελοποννήσου μεταμορφώνεται σὲ κρασί. Τοῦτο τὸ νέκταρ τῆς ἐλληνικῆς κληματαριάς, σὲ μιὰ ποικιλία γεύσεων καὶ ἀποχρώσεων, προσφέρεται σὰν καλωσόρισμα στὸν ἐπισκέπτη τοῦ ἐργοστασίου, ἀπὸ ἓνα αὐτόματο μηχανήμα, μέσα σὲ μικρὰ χάρτινα ποτήρια. Πολὺ μᾶς εἶχε ἐντυπωσιάσει ἡ παράταξη τῶν γιγάντιων βαρελιῶν στὶς ἀποθήκες τοῦ ἐργοστασίου, ὅπου κρατοῦν τὴ θέση τους καὶ τὰ βασιλικά βαρέλια, μὲ τὸ ἔμβλημα καὶ τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων βασιλέων. Εἶναι σφραγισμένες οἱ κάνουλλές τους καὶ ἡ ἀντληση τοῦ βασιλικοῦ κρασιοῦ γίνεται, κάθε φορά, μὲ τὴν παρουσία ἑνὸς ἐκπροσώπου τῶν ἀνακτόρων. Καὶ στὴν κεντρικὴ αὐλή, ἡ παλιὰ μαρμάρινη προτομὴ τοῦ Βαβαρέζου Clausσ καμαρώνει ἀσάλευτη τὸ βακχικὸ τοῦτο δημιουργημά του.

Σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ μας πρὸς τὸν Πύργο, ἡ διονυσιακὴ μας μέθη δὲν ἦταν ἀπὸ τὸ ἀχαῖτὸ κρασί τοῦ Βαβαρέζου Clausσ. Ἦταν ἀπὸ τὸ μοσχοδόλημα τοῦ ἀνοιξιάτικου τοπίου, ἀπὸ τὸ χαμόγελο τοῦ γαλάζιου οὐρανοῦ, ἀπὸ τὸ φλοῖσο τῆς ἡρεμῆς θάλασσας, ἀπὸ τούτη τὴ διάθεση τῆς ψυχῆς, ποὺ παραμερίζει τις θλιβερὲς ἀναμνήσεις καὶ ἐντοπίζει τὴν ἔκφραση τῆς ζωῆς στὴν εὐφρόσυνη αὐτὴ πελοποννησιακὴ στιγμή. Ἴσως ἡ μέθη μας νὰ κέρδιζε μερικὰ «γράδα» καὶ ἀπὸ τὴν αἴσθηση μιᾶς ἀνέλπιστης δόξας, ὅταν καθὼς διασχίζαμε τὰ μικρὰ χωριά, περνούσαμε κάτω ἀπὸ δαφνοστόλιστες ἀψίδες, ποὺ μᾶς καλωσόριζαν μὲ τὸ ἔμβλημα τῆς «Ἑλλάδος Ἑλλήνων Χριστιανῶν». Οἱ τροχοὶ τοῦ ἀμαξιοῦ μας τρίζανε πάνω στὰ κλαδιά τῶν «βαίων», ποὺ εἶχαν στρωθεῖ ἀπὸ τὸ «ζῆλο» καὶ τὴν «εὐλάβεια» τούτων τῶν «Ἑλλήνων Χριστιανῶν» γιὰ νὰ περάσει «ἐν δόξῃ» κάποιος νεώτερος Μεσσίας τῶν περιστάσεων. Ναι, ἔχει κάποια γοητεία ἡ αἴσθηση νὰ περνᾷς κάτω ἀπὸ ἀψίδες θριάμβου καὶ νὰ πατᾷς πάνω σὲ «κλάδους βαίων», ἀκόμα καὶ ὅταν δὲν εἶναι στρωμένοι γιὰ σένα.

Στὸν Πύργο, μιὰ δλάβη τοῦ ἀμαξιοῦ μᾶς ὑποχρέωσε νὰ χασομερίσουμε λίγην ὥρα καὶ τοῦτο μούδωσε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ζητήσω στὴ δημόσια βιβλιοθήκη τὸν μοναδικό, νομίζω, λογοτέχνη τῆς μικρῆς πολιτείας, τὸν Τάκη Δόξα. Ἐλεπε στὴν Ὀλυμπία μὲ κάποιαν ὀμάδα τουριστῶν, ὅμως ὅταν ἐμεῖς φθάσαμε ἐκεῖ, φαίνεται πὼς αὐτὸς εἶχε πάρει τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς. Ἀπὸ τὸν ἐξώστη τοῦ μεγάλου ξενοδοχείου τῶν Σ.Ε.Κ. θέλησα νὰ ἔχω μιὰ πρόγευση, τὴν πρώτη κυκλικὴ θεώρηση τοῦ χώρου τῆς Ὀλυμπίας.

Αἴσθηση μεγαλείου καὶ εὐδαιμονίας, γαλήνη ψυχῆς, εἶναι τοῦτο τὸ ὄραμα τοῦ ἱεροῦ τοπίου, ποὺ κατηγοροῦν ἀπὸ τὸν Κρόνιο λόφο, γιὰ νὰ θουτήξει τὰ σάνδαλά του στὸ λιγοστὸ νερὸ τοῦ Κλαδέου ποταμοῦ. Καὶ κάτω στὸ δάθος, ὁ ἄλλος ποταμός, ὁ Ἄλφειός, περιχαρᾶννει, σ' ἓνα μεγαλύτερο κύκλο, τὴν καταπράσινη ἔκταση τοῦ πεύκου καὶ τῆς ἐλιάς, ὅπου, ἀνάμεσ' ἀπὸ τις πέτρες τῶν ἐρειπίων, προβάλλουν ἀνοιξιάτικοι καὶ πολύχρωμοι οἱ ἀνθισμένοι κλώνοι τῶν ἄλλων δέντρων. Πολλὲς ὥρες περιπλανήθηκα κατόπι, μὲ τὴ συντροφιά τῆς γυναίκας μου καὶ τῶν φίλων μου, στὸ ἱερὸ ἄλσος τῆς Ἄλτους, σκαρφαλώνοντας στοὺς τεράστιους σπονδύλους ἀπὸ τις συντριμμένες κολῶνες τῶν ἀρχαίων ναῶν.

Ὅπως, ὅταν μελετῶ τὰ βιβλία, ἀποφεύγω νὰ ὑπογραμμίζω τὰ χωρία ποὺ μ' ἔχουν ἐντυπωσιάσει, κυριευμένος ἀπὸ μιὰ διάθεση νὰ διατηρήσω, ὅσο εἶναι δυνατό, τὴν παρθενικότητα τῶν σελίδων, ἔτσι καὶ ὅταν βρίσκομαι στὰ μουσεῖα ἢ σὲ τόπους, ὅπου ἔχει περπατήσει ἡ δόξα τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἀρνοῦμαι νὰ κρατήσω στὸ χέρι τὸν «Μπαίντεκερ» ἢ ἓναν ὀποιδῆποτε τουριστικὸ ὁδηγό. Τοῦτος εἶναι καλὸς γιὰ τις βραδυνὲς ὥρες τοῦ ξενοδοχείου, γιὰ μιὰ προετοιμασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ματιῶν νὰ δεχθοῦν τὸ μελλοντικὸ ὄραμα. Ἀλλὰ μὲ κανέναν τρόπο δὲ θάνα δυνατὸ νὰ θεηλώσω τὴν παρθενικότητα τοῦ ὁράματος, κατὰ τὴν κρίσιμη στιγμή τῆς παρουσίας του. Τότε ἀποκόδουμαι ἀπὸ κάθε συντροφιά, ἀποκρούω τὴν παρουσία τῶν ἄλλων

άνθρώπων, και περιφέρω τὸν μοναχικὸ ἑαυτοῦ μου, τυλιγμένον στὴν ὄνειροπόληση, βυθισμένον στὴ μνήμη τῆς ἱστορίας και τοῦ μύθου.

Τώρα στὴν Ὀλυμπία ζητοῦσα ν' ἀναστήσω τὸ δράμα ἐνὸς ἀρχαίου μύθου, ν' ἀνασυνθέσω τούτη τὴ διαλυμένη ἀπὸ τὸ χρόνο ἱστορικὴ σύνθεση, νὰ τὴν στηρίξω ὄρθια πάνω σ' αὐτὲς τὶς πεσμένες και συντριμμένες κολῶνες, ποὺ τὶς ἔδλεπα κι' ὄλας ν' ἀνυψώνονται στὶς παλιές του βάσεις. Τὸ πελώριο ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς εἶχε στηθῆ κι' ἐκεῖνο ἀνάμεσα στὸ ἀνορθωμένο τώρα περιστύλιο τοῦ ναοῦ και μέσα στὴν ἔκστασή μου εἶδα νὰ μοῦ χαμογελᾷ κι' ἔνοιωθα τώρα καθαρά, πὼς τὸ χαμόγελο ἐκεῖνο ἦταν τοῦ Φειδία, ἓνα χαμόγελο ὅμοιο μὲ τὸ χαμόγελο τοῦ δικοῦ μας Θεοῦ, ὅταν τὴν ἔβδομη μέρα εἶχε ἀντικρύσει τὸ θαῦμα τῆς δικῆς του δημιουργίας. Οἱ ὁδηγοὶ και τὰ ἐγχειρίδια εἶναι γιὰ τοὺς ἱστορικοὺς, τοὺς ἀρχαιολόγους και τοὺς συγγραφεῖς «ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων». Και γιὰ τοὺς ἀνυποφίστες τουρίστες. Ἐγὼ δὲν εἶμαι τίποτε ἀπ' αὐτά. Εἶμαι ἓνας ἐρασιτέχνης, ποὺ περιφέρει τὴν ὄνειροπόλησή του μέσα στὰ μουσεῖα κι' ἀδιαφορεῖ γιὰ τὸ ἱστορικὸ γεγονός αὐτὸ καθ' ἑαυτοῦ, ἀρκούμενος στὴ χαρὰ τῆς καλλιτεχνικῆς ἔκφρασης.

Μὲ τούτη τὴν ἐρασιτεχνικὴ αἴσθηση στάθηκα ὦρα πολλὴ μπρὸς στὸ ἄφογο και ἀκρωτηριασμένο ἄγαλμα τοῦ Ἐρμῆ τοῦ Πραξιτέλη, μέσα στὸ μικρὸ μουσεῖο τῆς Ὀλυμπίας. Βρισκόταν στημένο στὸ ψηλὸ του δάθρο, λουσμένο στὸ φῶς τοῦ ἀχαικοῦ οὐρανοῦ, ποὺ διυλιζόταν ἀπὸ τὰ γυάλινα ἀνοίγματα τῆς ὀροφῆς. Ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν κορεσμένη ἀπὸ ἓνα διεθνὴ θαυμασμό, ποὺ εἶχε τὴ μυστικὴ του πηγὴ εἴτε στὴν ἁγία ἀπλότητα τῶν τουριστῶν, εἴτε στὶς σελίδες ἐνὸς «Μπαίντεκερ», εἴτε στὴν ἔκσταση ἐνὸς ὄνειροπόλου. Καὶ ξεκαθάριζε ἢ κορεσμένη ἀτμόσφαιρα, ὅταν κάποιο φλάς τῆς τουριστικῆς φωτογραφικῆς μηχανῆς ἀνακαλοῦσε τοὺς ὄνειροπόλους, ἀπὸ τὴ μυθικὴ τους περιπλάνηση, στὸ χῶρο τῆς παρουσίας στιγμῆς. Κυριευμένος ἀπὸ τὴν ἴδια ὄνειρικὴ διάθεση, θέλησα νὰ πλησιάσω, μὲ διάμεσο τὸ σημερινὸ γύψινο ὁμοίωμά της, και τὴν παλιὰ Νίκη τοῦ Παιωνίου, καθὼς κατεβαίνει στὴ γῆ μ' ὀθράνοιχτα φτερά και μ' ἓνα δάφνινο κλαδί στὸ χέρι. Και νὰ θαυμάσω τὸ ἐξάισιο κεφάλι τῆς Δηϊδάμειας, μέσα στὸ ἀκρωτηριασμένο σύμπλεγμα τῶν Λαπιθῶν και τῶν Κενταύρων, ὅταν, ἱστορημένοι κάποτε στὴ μετώπῃ τοῦ Ναοῦ τοῦ Διὸς, πραγματοποιοῦσαν τὴ φωνικὴ τους μάχη.

Οἱ τουρίστες τραβοῦσαν φωτογραφίες, κάποιες κοπέλλες τραγουδοῦσαν τὴ χαρὰ τους, μέσα σὲ τούτη τὴ γλυκειὰ ὦρα τῆς φύσης, ἓνας μικροπωλητὴς διαλαλοῦσε τὶς ὀλυμπιακὲς πορτοκαλάδες του. Κ' ἢ γυναίκα μου ζήτησε νὰ τῆς φωτογραφήσω, σὲ ἔγχρωμη «διαφάνεια», ἓνα κόκκινο τριαντάφυλλο, ποὺ ἀκουμποῦσε τὸ μάγουλό του στὰ κράσπεδα τῆς ἀρχαίας «Παλαιστρας». Ἡ Ὀλυμπία εἶναι τὸ ὄνειρο, ἢ φυγὴ πρὸς τὸ μῦθο, μιὰ ἀνάταση γιὰ τὴ σύλληψη τῆς αἰσθητικῆς ὁμορφιάς, ἓνας πόνθος ζωῆς και μιὰ εὐδαμονία ψυχῆς. Και τὸ ξύπνημα ἀπὸ τοῦτο τὸ ἐξάισιο ὄνειρο ἔρχεται ξαφνικὸ, ὅταν μουγκρίσει ἢ «ἐξάτμιση» τοῦ αὐτοκίνητου και τὰ λάστιχα τῶν τροχῶν του ἀναταράξουν τὸ ἤρεμο χῶμα. Και τότε τὰ μάτια, μὲ τὴ συνείδηση τοῦ ξυπνήματος, ἀγωνίζονται ν' ἀρπάξουν, σὲ κομμάτια σπασμένων μαρμάρων τούτη τὴ φορὰ, ὅ,τι εἶχε ἀπομείνει ἀπὸ τὸ ὀλυμπιακὸ μας ὄνειρο. Και καθὼς τὸ ἀμάξι διασχίζει τὶς πλαγιὰς τοῦ Κρόνιου λόφου, γιὰ νὰ χαθεῖ στὰ βουνὰ τῆς Γορτυνίας, ἢ ὄρασή μας συγκρατεῖ τὴν τελευταία εἰκόνα τοῦ μύθου ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ὀλυμπιακὸ στάδιο, μὲ τὰ ἀμφιθεατρικὰ του ἀναχώματα. Τοῦτο τὸ στάδιο, μὲ τοὺς ἀγῶνες του, ἦταν τὸ κίνητρο και ἢ ἀφορμὴ γιὰ τὴν ὑλοποίηση τοῦ δράματος τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας.

Η ΜΕΡΑ Η ΠΡΩΤΗ

Σάν θρεθῶ μέσα
 στήν ἀγίνωτη στιγμή
 ντυμένος τήν παλιά μου δύναμη
 καί κάλλος
 θά κράξω
 στή φορά τοῦ χρόνου·
 ποῦ ὅσα ἔλπισα
 ποῦ ὅσα πίστεψα
 ποῦ ὅσα δίδαξα;
 Ἦθᾶ περιστραφῆ τότε
 τὸ εἰλητάρι τοῦ μεγάλου οὐρανοῦ
 θᾶ βογγύξη τοῦ ἥλιου ὁ λόγος
 κι ἡ μέρα ἡ πρώτη
 θᾶ σβύση σάν πυροτέχνημα
 μ᾽ ἓνα λυγμό.

Σεπτέμβρης 1974

ΤΩΡΑ ΑΔΕΡΦΟΙ

Τοὺς μουσικούς καλπασμούς
 νοιώθοντας ὁ Θεός
 τῶν ἡμερῶν ποῦ ἔρχονταν
 πότε ἀπ' τῆς θάλασσας
 καί πότε ἀπ' τοῦ βουνοῦ τὰ μέρη
 εἶπε
 Τώρα ἀδερφοί ὀδεύουμε
 τὴ μοίρα τῶν Ἑλλήνων
 μ' ἓνα πληγωμένο ἥλιο στὸν ὦμο
 κι ἓνα λιανοτούφεκο στὸ χέρι.

Ἄκουστε ἀδερφοί τὴν ἀγριεμένη
 φωνὴ τοῦ ποιητῆ
 ποῦ ὑψώνεται κατακόρυφη στὴ συνείδηση
 τοῦ αἰῶνα μας
 ὅτι δὲν μποροῦν αὐτὴ νὰ θάλουν
 σ' ἄσκους καί τὰ δισάκια οἱ δυνατοὶ τῆς γῆς
 τί αὐτὴ δὲν δένεται καί δὲν φιμώνεται
 αὐτὴ χαράζει δρόμο στὴ μοίρα

ἮΟχι σκυφτοὶ στοὺς δυνατοὺς μπροστά
 ἄνθρωποι τῶν νέων ἡμερῶν
 κι ἄς λένε πῶς τὴ γνώμη τους κανεῖς
 δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀλλάξῃ.
 Εἶπε
 κι ἀφοῦ καί τὸ τελευταῖο скаλι κατέβηκε ὁ Θεός
 ἔκλαψε μόνος.

Δεκέμβρης 1974

ΑΠΟΔΗΜΙΑ

Ἦρθ' ὁ καιρὸς π' ὄλ' οἱ ἄνθρωποι ἔπρεπε
ν' ἀναχωρήσουν στὸν ἐνδότερο ἑαυτὸ τους.
Φορτώθηκαν τότε μπόγους καὶ μπογαλάκια
καὶ ξεκίνησαν.

(Πάνω ἀπ' τὰ κυπαρίσσια
ὕψώνεται πάντα ἕνας θόλος ἀπὸ μεγάλα μάτια).

Ἐνας κύταζε τὸν ἄλλο
καὶ δὲν ξεχώριζες τί ἔνοιωθε
κι ὅλοι πρόσμεναν τὸ σύνθημα.

(Ἀγαπημένη σου γράφω μ' ἕνα φτερό ἀητοῦ·
ἤγγικε γὰρ ἡ ὥρα).

Ἀκούγεται ἡ τρομπέτα τῶν ἑφτά ἀγγέλων
ἡ χώρα ἐρημώνεται, τώρα ἀρχίζει
νὰ θρέχη ἀστέρια, δάφνες ἢ κυπαρισσόμηλα, δὲν ξεχωρίζεις
φῶς ἢ σκοτάδι.

Ἦταν τότε πού εἶδα
νὰ τυλίγεται ἡ γῆς καὶ νὰ γίνεται δέντρο χαμογελαστὸ τεράστιο
κι ὕστερα ἄνθρωπος
κι ὕστερα πάλι γῆς μὲ πλῆθος ἀνθρώπους
κι ὁ θόλος πάντα ὑπῆρχε
καὶ τὰ κυπαρίσσια πάντα ὑπῆρχαν
κι ὅλοι ξεκινούσαν
στὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ἔριζοντα
στὶς ἑφτά ὄψεις τ' οὐρανοῦ
κι ὅλοι γυρνοῦσαν
καὶ δὲν ξεχώριζες πρόσωπα.
Τὰ καράβια πού πιαναν τὰ λιμάνια
οἱ ἄνθρωποι πού γύριζαν ἀπ' τὰ ταξίδια
ἀποροῦσαν, δὲν πίστευαν
πῶς ἀλλάζει τὸ φῶς σὲ μιὰ στιγμή.

Εἶδαμε θηρία καὶ τέρατα, λέγανε
εἶδαμε τοὺς ἄγγελους τῆς ἀποκάλυψης, λέγανε
εἶδαμε, εἶδαμε... λέγανε.
Ποῖς τὰ πιστεῖει τώρα αὐτά;
(Βουλιάζουμε καθεμέρα σὲ θίαιους ἤχους).
Δὲν καμουφλάρετ' ἢ ἀποδημία μὲ λόγια·
ὥρα νὰ ξαναφύγουμε.
Καταμεσίς τοῦ κόσμου μᾶς προσμένει
ὁ μέγας χλωρὸς ξύλινος ἵππος.

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ

Το καράβι θά ταξίδευε φαίνεται για ώρες πολλές. Ή θάλασσα ήταν γαλήνια παράλο που είχε μπή για καλά το Φθινόπωρο. Περασμένος 3 Οκτώβριος. Κάπου κάπου ξεπρόβαλλε και κανένα νησί. Ο κόσμος μαζεμένος προσπαθούσε να σκοτώσει την άνια του στα 2-3 μπάρ. Όμως εκείνος, εκείνος δεν ένοιωθε τίποτε. Είχε πάλι βυθιστή σε κείνη την σκέψη που τον τύλιγε πάντα σε στιγμές μοναξιάς. Καθότανε σ' ένα γωνιακό τραπέζι ακριβώς απέναντι από την ορχήστρα που άρχιζε εκείνη την στιγμή να παίζει ρυθμικά. Στο ίδιο τραπέζι ο Άνδρέας πουλούσε έξυπνάδα στις κοπέλλες της παρέας που γελούσανε συνέχεια και τον πειράζανε κοροϊδευτικά.

... Έσθ' οὐδὲν γελᾶς; Σκέφτεσαι μήπως τὴν μικρὴ σου; τοῦ φιθόριου ξαφνικά στο αὐτὸ ἢ Ἐλένη.

Γύρισε και τὴν κύταξε με τὸ ἀπλανὲς ὄφρος τῶν γαλινῶν ματιῶν του. Κι ἐκείνη ξαναγύρισε στὴν ἄλλη παρέα και συνέχισε νὰ γελᾷ. Βυθίστηκε πιὸ πολὺ στὶς σκέψεις του.

Καταλάβαινε πὼς δταν ἔφευγε γιὰ ταξίδι ἔσερνε πάντα μαζί του μιὰ ἀνεξήγητη διάθεση γιὰ μελαγχολία. Κι' ὅμως ποθοῦσε τὸ ἄγνωστο. Τὸ ποθοῦσε με ὅλη τὴν δύναμη τῆς ψυχῆς του.

Κι' ὅμως ἂν κανεὶς σκεφτότανε θὰ ἔβλεπε πὼς δὲν εἶχε κανένα λόγο νὰ εἶναι μελαγχολικός. Στὰ 29 του χρόνια τὸν σημάδευανε πάντα ἐπιτυχίες. Φτασμένος ἐπιχειρηματίας, ταξίδευε τώρα γιὰ τίς δουλειές τοῦ γραφείου του. Πάντα μιὰ δύναμη τὸν ὠθοῦσε νὰ πάη μπροστὰ και πάντα στὶς δύσκολες του ὥρες κάτι θὰ συνέβαινε ποὺ θὰ τὸν ἔβγαζε ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο. Φίλους και γνωριμίες εἶχε πάρα πολλοὺς.

... Πῆρε ἕνα διβλίο' προσπάθησε νὰ διαβάσει· τὸ παράτησε και δάλθηκε νὰ κυτάξει δλόγυρα τὸν κόσμο ποὺ στριμωχνόταν στο μπάρ. Ὅλα τὰ τραπέζια ἦταν γεμάτα και πολλοὶ ἦταν ὄρθιοι. Στὴν πίστα χορεύανε ἄλλοι τόσοι.

Πιὸ πέρα μιὰ μάνα βύζαινε τὸ παιδί της ἐνῶ μιὰ γριά προσπαθοῦσε νὰ ἐρέξει τὸν λαιμὸ της με κάτι ζεστό. Ξεσηκωμὸς, σκέφτηκε.

... Τότε τὴν πρόσεξε. Τὸν κύταξε με τὰ ὑπέροχα της πράσινα μάτια ποὺ μέσα τους κα-

θρεφτιζόταν ἡ προσμονή. Τὸν κύταξε ἢ μάλλον τοῦ φάνηκε πὼς τὸν κύταξε ἐπίμονα. Και δάλθηκε κι' αὐτὸς νὰ τὴν κυτάξει, νὰ τὴν κυτάξει... Ὅθπρεπε νὰ τῆς μιλήσει. Σηκώθηκε... Χορεύετε; Κι' εἶπαι ἄπλᾶ δρεθήκανε νὰ λικνίζονται στὴν μουσική ποὺ ἔπαυσε μόνο γι' αὐτοῦς. Τὴν πρόσεξε καλύτερα. Ἦτανε λεπτή, με πεταγμένα μάγουλα. Φοροῦσε παντελόνι ἐνῶ στὸν λαιμὸ της ἦτανε κρεμασμένο ἕνα φυλακτό. Ἐμεινε ἀμίλητος. Κι ἐκείνη σάπασε ἐπίσης. Περιμένε.

... Ὅτανε κάπως κοινότοπο νὰ σὰς ρωτήσω τὸ ὄνομα σας φέλλισε στο τέλος. «Θὰ προτιμοῦσα νὰ κρατήσω ἀνωθυμία» τοῦ ἀποκρίθηκε. «Μπορεῖτε νὰ μοῦ δώσετε ὅποιο ὄνομα γουστάρετε. Γιὰ μένα ἀρκεῖ μόνο ὅτι ἐσεῖς θὰ εἶστε ἐσὸ και ἐγὼ, ἐγὼ». Τῆς ζήτησε ἐπίμονα νὰ μάθει τὸ ὄνομα της· τοῦ κάκου.

Ἄρχισε νὰ ἐρέξει και ἡ μικρὴ με τὰ πράσινα μάτια μιλοῦσε τώρα πιὸ ἄνετα. Τοῦ ἄρεσε νὰ τὴν ἀκούη νὰ τοῦ μιλά ἔτσι ἀπροσημάτιστα, ἄπλᾶ, εὐλικρινά. Μοῦ ἄρεσει — τοῦ εἶπε — τὸ Φθινόπωρο. Μοῦ ἄρεσει νὰ βλέπω τὴν βροχή νὰ κυτᾷ στο τῆξι. Μοῦ ἄρεσει ἀκόμη ἕνα σπιτάκι στο βουνὸ μ' ἕνα χαλί... Κάποτε στο χωριὸ μας χιόνισε και μαζευτήκαμε ὅλα τὰ παιδιά και παίξαμε χιονοπόλεμο... Φτιάξαμε κι' ἕνα χιονάνθρωπο μεγάλο ψηλὸ νὰ σὰν και σένα. Τὸ καλοκαίρι πηγαίναμε κολύμπι. Περνούσαμε ὥρατα...

Ἦτανε παράξενο. Τώρα δὲν ἦτανε πλέον μελαγχολικός. Ἦ αἰσιοδοξία και τὸ χαμόγελο της τὸν εἶχαν συνεπάει. Ἀκολουθοῦσε τὸν εἰρμὸ τῆς σκέψης και τῶν συναισθημάτων της. Εἶναι πολὺ παράξενα πόσο κοντὰ ἔρχονται οἱ ἄνθρωποι ἐπάνω στο καράβι στο μεγάλο ταξίδι. Γίναν ἀδέρφια και φίλοι. Μόνο πρόσεξε πὼς πάντα ἕνα σόννεφο ἀνησυχίας πλανιόταν στα μάτια της.

Τοῦ ζήτησε νὰ ἔγουν ἔξω. Περπατήσανε γιὰ κάμποση ὥρα, περιδιαβάσανε ὅλο τὸ καράβι. Ἐκείνης τῆς μίλησε γιὰ τὴν δουλειά του, τῆς εἶπε ἐπίσης γιὰ τὰ παιδικὰ του χρόνια. Θυμήθηκε πράγματα ποὺ τὰ εἶχε γιὰ καιρὸ ξεχασμένα. Ἐνοιωθε εὐτυχημένος.

Πόσο ὄρισμένα μικρὰ πράγματα μποροῦν νὰ μᾶς κάνουν εὐτυχημένους ξανασκέφτηκε.

Σάν κουραστήκανε καθήσανε σέ δυο πολυθρόνες. Ἐκείνη ἄπλωσε τὰ πόδια στά σίδερα τοῦ πλοίου καί ἐκείνος πέρασε τὰ δικά του καί τὰ ἄφησε νά ξαπλωθοῦν νωχελικά στά δικά της.

Κανείς δέν μίλησε γιά ὥρα πολλή. Μείνανε νά κυτάζουν τὰ κύματα πού σπάζανε ελαφρά στήν πλευρά τοῦ καραβιοῦ.

Ἡ νύχτα ἔπесе γιά καλά. Στόν οὐρανό τ' ἀστέρια τρεμπόπαιζαν καί κυνηγιόντουσαν τὸ ἓνα μέ τ' ἄλλο.

...Εἶναι ἀργά. Θά πρέπει νά πᾶμε τώρα γιά ὕπνο. Αἴριο θάχουμε πάλι νά ποῦμε πολλὰ πράγματα. Καί τὸ ταξίδι μας θάναί μεγάλο ὅπως ξέρεις.

Καληνύχτα...

Καληνύχτα...

Τὸ ἄλλο πρωὶ μάταια τὴν περίμενε στήν τραπεζαρία νά ρθῆ. Πέρασε καί τὸ ἀπόγευμα

τίποτε. Πῆγε νά πρελλαθῆ. Ἐφαξε σ' ὄλο τὸ καρδί, ἀλλὰ μάταια. Ρώτησε παντοῦ. Βυθίστηκε σέ μιὰ πολυθρόνα.

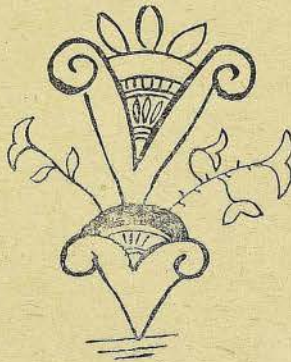
Στὸ τέλος μαθεύτηκε τὸ μεγάλο νέο. Τοῦ τῶπε ὁ καπετάνιος. Ἡ κοπέλλα μέ τὰ πράσινα μάτια κατέθηκε τοῦπε σέ μιὰ στάση πού κάναμε σ' ἓνα νησί. Μ' ἄφησε κι ἓνα σημεῖωμα γιά σένα. Ἡ ἀνάσα του κόπηκε. Μὲ τρεμάμενα χέρια ἀνοιξε τὸ σημεῖωμα. Ἐγραφε:

«Γιά σένα,

Συνέχισε... συνέχισε νά φάχνης... Παράξενο δέν θυμᾶμαι τὸνομα σου. Τὸ δικό μου εἶναι Ἐλπίδα.

Ἄντιο
Καλή ἀντάμωση,
Ἐλπίδα»

ΣΩΤΟΣ ΖΑΚΧΑΙΟΣ

ΤΡΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ (ΠΑΛΑΜΑ, ΨΥΧΑΡΗ, ΣΠΑΝΟΥΔΗ) ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΑΝΩΛΗ ΚΑΛΟΜΟΙΡΗ

Ὁ Μανώλης Καλομοίρης, ὁ Πατέρας τῆς Ἐθνικῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς, ὑπῆρξε γιὰ τὴν Κύπρο ἡγετική μορφή στὸν τομέα τῆς μουσικῆς μόρφωσης, κι' ἄς τὴν ἐπισκεπτόταν ἀραιὰ κι' ἄς ἔμενε σ' αὐτὴ μόνο σύντομα διαστήματα. Ἡ Ἔβρουση παραρτήματος τοῦ Ἐθνικοῦ Ὀδείου του στὴ Λευκωσία (κι' ἀργότερα καὶ σὲ ἄλλα ἐπαρχιακὰ κέντρα τοῦ νησιοῦ) ἔχει συντείνει στὴ μουσικὴ καλλιέργεια τῆς νεαρᾶς ἡλικίας, στὴ μουσικὴ παιδεία τῆς.

Ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Καλομοίρη ἔχουν ἀποσταλῆ στὴν κ. Λουλοῦ Συμεωνίδου φωτοτυπίες ἐπιστολῶν πρὸς αὐτόν, οἱ ὁποῖες ἐθγενῶς μᾶς παραχωρηθήκανε ἀπὸ τὴν ἀποδέκτρια γιὰ νὰ τὶς δημοσιεύσουμε. Μὲ τὶς σημερινὲς εἰδικὲς περιστάσεις στὴν Κύπρο μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐλέγξουμε ἂν οἱ ἐπιστολὲς αὐτὲς ἔχουν χρησιμο-

ποιηθῆ μερικὰ ἢ ὀλιγὰ ἀπὸ κάποιον ἄλλο. Ὡστόσο τοῦτο δὲ μᾶς ἐνοχλεῖ γιὰτι ἀκολουθοῦμε τὴν πολὺ σοφὴ συμβουλὴ τοῦ Νικόλαου Πολίτη, τοῦ Πατέρα τῆς Νεοελληνικῆς Λαογραφίας, «ὁ φόβος ἐπαναλήψεως γνωστῶν προεκθεδομένων δὲν ἐμποδίζει τὴν ἀναδημοσίευσιν», ποὺ τὴν ἐπεκτείνουμε καὶ σὲ ἄλλους τομεῖς. Ἐξάλλου οἱ ἐπιστολὲς αὐτὲς μᾶς δίνουν τὴν εὐκαιρία γιὰ κάποια σχόλια καὶ συσχετίσεις, προπαντὸς γίνονται αἰτίες γιὰ κάποιες μνήμες ποὺ τὶς ὀφείλομε σὲ ἄσους βουλέψανε γι' αὐτὸ τὸν τόπο.

Οἱ ἐπιστολὲς εἶναι οἱ παρακάτω (διατηρεῖται ἢ ὀρθογραφία τῶν κειμένων, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ρ μὲ δασεῖα ἢ μὲ δασεῖα καὶ ψιλὴ στὸ διπλὸ ρ τοῦ Ψυχάρη, γιὰτι δὲν ὑπάρχουν τέτοια στοιχεία στὴ λινοτυπικὴ μηχανή):

16, RUE CHAPTAL
PARIS—IX 24 τοῦ θεριστῆ 1908

Φίλε κύριε Καλομοίρη,

Πολὺ συγκινητικὸς ὁ ἀριθμὸς 29ος τοῦ Νοεμβ. Ποῦ νὰ τὴν προσμένω τέτοια τιμὴ σὰ γράμματά του, νὰ μὲ τονίζουσε κιόλας! Μὰ τί μου λέτε, ποῦ τοὺς ἐβρήκατε τοὺς ἄμορφους τοὺς ρωμαϊτικοὺς τοὺς ἄσους τοὺς μουσικοὺς, ποῦ τοὺς διαβάσει κανεὶς κι ἀπορεῖ πῶς μπορέσανε κ' εἶχανε ἄλλους, τόσο φυσικοὶ, τόσο ἀβίαστοι, τόσο κρυσταλλένιοι μᾶς ἔρχονται οἱ δικοὶ σας. Δὲν εἶναι μονάχα ξαναγέννηση τῆς ἐθνικῆς μουσικῆς, εἶναι καὶ τοῦ ἐθνικοῦ λεχτικοῦ τῆς. Δὲν τὸ συλλογιστήκα ὡς τώρα πῶς ἡ καθαρέβουσα γιὰ τραγοῦδι δὲν χάνει. Καὶ βέβαια. Μιά καὶ δὲν ἀξίζει στὸ ἕνα, δὲν ἀξίζει μήτε στὸ ἄλλο. Πουθενὰ δὲν ἀξίζει. Μπράβο σας ποῦ δὲ φοβηθήκατε τοὺς ἄσους μενοῦετο, σουῖτα, ποῦ εἶναι πιά καθιερωμένα σ' ὄλη τὴν Ἐβρώπη. Φανταστήτε τώρα καὶ τὸ πιδ περιέργο, τὸ πιδ ἀπίστευτο. Θὰ εἶναι κανέναν μῆνας ποῦ πολεμῶ νὰ γράψω τοῦ Ταγκόπουλου, δίχως νὰ τὸ καταφέρω, ἀπὸ τὶς βουλειεὶς ποῦ τόντις μὲ πνίγουνε τέτοια ἐποχὴ, προτοῦ φύγω γιὰ τὸ μικρὸ μου τὸ ξοχικό. Καὶ νὰ τοῦ γράψω, γιὰτι τάχα θαρρεῖτε; Γιὰ νὰ τοῦ στήσω στίχους. Ναίσιε! Μιὰ σ ο υ ῖ τ α ἔκαμα καὶ γώ. Διστάζω πολὺ νὰ τοὺς δημοσιέψω, γιὰτι ποιητῆς δὲν εἶμαι, ἂν καὶ τὸ καμάρωσα μὲ κόφια μου ἠδονή, ποῦ μὲ λέτε παιητῆ τοῦ καξιδιοῦ. Νὰ διοῦμε ἂν οἱ στίχοι μου σὰς ἀρέσουνε. Εἶναι παράξενοι. Μοῦ κατέδηκε μονομιᾶς ἔτσι, νὰ στιχογραφήσω. Βάσταξε ἡ ἐμπνευση μιὰ βδομάδα. Ἐπειτα ἔπεσε. Μισὸ στίχο δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ κάμω. Κ' ἐλπίζω νὰ ξακολουθήσω. Δηλαδή, νὰποχαίρητῶ τῆ

Μούσα. Ἡ δική μου εἶναι πεζή, καὶ τῆς ταίριαζει. Σὰ νὰ τὸ μάντεφα ὁμως πὼς θάρθειτε, ἀφοῦ θγαίνω τώρα στὴ μέση καὶ μὲ ποιηματάκια.

Βρέθηκε ἀπόψε ἴσια ἴσια νάδειάσω ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας, γιὰ τοῦτο μωρολογῶ. Ἔναι λαχτάρα νὰ σὰς πῶ ἀμέσως μὲ τί χαρὰ σὰς διάβασα σήμερα τὸ πρωτ'.

Δικός σας
Ψυχάρης

★

Πέραν 10 Ἰουνίου 1909

Ἄγαπημένο μου παιδί,

Χθὲς τὸ θράδυ πῆρα τὸ γραμματάκι σου ἀλλὰ δὲν πῆρα τὰ Τραγούδια πού μοῦ γράφεις, ἐλπίζω ὁμως νὰ τὰ λάβω αὐτὲς τῆς μέρες. Σήμερα σοῦ στέλνω τὴν «Πρόσο» μὲ τὸ ἄρθρο μου γιὰ σένα, τὸ ὅποιον ἄργησε τόσο καιρὸ νὰ δημοσιευθῇ ἐπειδὴ μᾶς ἐπιξαν αἱ πολιτικαὶ καὶ εἰδήσεις καὶ δὲν εἴχαμε θέσι. Σοῦ στέλνω τὶς ἐφημερίδες συστημένες γιὰ νὰ μὴ παραπέσουν καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ γράφης ἀμέσως ἅμα τῆς λάβης. Τὴ μιὰ Πρόσο νὰ τὴν δώσης τοῦ Κυρίου Μιχαηλῖδη γιὰ νὰ δημοσιεύσῃ στὰ «Παναθηναῖα» τὸ β' μέρος τοῦ ἄρθρου. Δὲν ξέρω χρυσὸ μου παιδί ἂν θὰ μείνης εὐχαριστημένος γι' αὐτὰ πού γράφω γιὰ σένα ἐγὼ ἤθελα νὰ γράψω ἀκόμη περισσότερὰ μὰ ἔκρυφα καὶ γιὰ τὸ μέλλον ὅταν θὰ μεγαλουργήσης νὰ γράψω ἀληθινὰ θριαμβευτικὰ ἔθρα. Νὰ κάμης ὅ,τι μπορεῖς γιὰ νὰ μὴ ναυαγήσῃ ἡ παράστασις τῆς «Στέλλας Βιολάντης» ἐλλείψει ὀρχήστρας. Θὰ εἶναι μεγάλο κρίμα. Κύτταξε πὸς μὲ κατάφερες νὰ σοῦ γράψω κι' ἐγὼ μαλλιαρὰ ἂν καὶ τὰ σιχάινωμαι τόσο πολὺ. Ἄμα ξεμαλλιαρῆς θὰ σ' ἀγαπῶ ἀκόμη περισσότερο, μὰ αὐτὸ θαρρῶ πὼς δὲν θὰ γείνη ποτὲ γιὰτὶ εἶσαι ἓνα πεισματάρικο παιδί. Κύτταξε πάλι νὰ μὴν πεισματώσης ὅλον τὸν κόσμον ἐκεῖ μὲ τὰ προγράμματά σου κάμε τα καλλίτερα Γαλλικὰ νὰ μὴν σκάνδάλισσον τόσο πολὺ. Περιμένω γρήγορα γράμμα σου καὶ καὶ σοῦ εὐχομαι σὲ ὅλα θριαμβευτικὴν ἐπιτυχίαν.

Σοφία Κ. Σπανοῦδη.

Κάμε μου τὴ χάρι νὰ μὴν ὑπογράψωσι ὁ Μαθητῆς σου γιὰτὶ μοῦ φαίνεται σὰν εἰρωνεία. Χαιρετίσματα καὶ ἀσπασμὸς σὲ ὅλους τοὺς γνωστοὺς καὶ σένα σὲ φιλῶ.

★

Ἀθήνα 5 τοῦ Φλεβάρη 1913

Ἄγαπητέ μου Καλομοίρη

Δὲν μπορῶ νὰ τὴ λησμονήσω τὴν προχθεσινὴ βραδιά, καὶ γιομάτος εἶμαι ἀπὸ τὴ θαθεὶά της ἐντύπωση, ἀπὸ τὴ σημαντικὴ της ὁμορφιά. Μοῦ φαίνεται σὰν ὄνειρο. Καὶ μαζὶ σὰν πραγματοποίηση ἑνὸς ὄνειρου ἰδεατοῦ. Ἡ μουσικὴ τέχνη σου ἤτανε καὶ χτὲς γιὰ μᾶς ἓνα ἰδανικὸ ἀπόμακρο, ἓνας π'θος φωλιασμένη μέσα σὲ σύγνεφα, κατεβαίνει ἀπὸ τὰ σύγνεφα, ἔρχεται πρὸς ἐμᾶς γιὰ νὰ μᾶς ἀγκαλιάσῃ μὲ χέρια λειτουργικὰ ὀδάνοιχτη. Ἡ προχθεσινὴ βραδιά ἱεροτελεστία. Τί ἁρμονικὴ ἀπόκριση, τί ἁρμονικὸ συνταίριασμα τῆς μελωδίας πού στιχοῦργησα ἄλλοτε καὶ πού τὴν τιτοφόρησα «Στὸ μουσικὸ Μανόλη Καλομοίρη!» Δὲν ξέρω, μὰ μήτε πὸς θὰ ἤθελα νὰ κρίνω μὲ τὸ ὄργανο τῆς μουσικῆς γνώσης τὸ ἔργο σου. Μοῦ φτάνει ἡ ἐχτίμησή μου, τὸ ἀίσθημά μου τὸ ἀλάθητὸ πὸς κλεῖ μέσα του καὶ τὴ γνώση.

Χαίρομαι, συχαίρω κ' εὐχομαι νὰ πηγαίνης ἔτσι μπροστὰ, νὰ γίνης πατέρας καὶ πλάστης

της νέας ελληνικής Μουσικής. "Επειτα χάρηκα με ξεχωριστή συγκίνηση και τη δική μου την ποίηση σε μιάν όψη της από την πιο χαρακτηριστική, την άκουσα προχτές και την είδα την Ψυχή μου την ίδια σε ό,τι έχει ίσως αξίο να ζήσει, την Ψυχή μου την πολύτροπη και την πολυτάραχη, την άκουσα και την είδα, σε στεφανωμένη από χρυσή δόξα, σαν ντυμένη πορφύρα, στεφάνι και φόρεμα πλεγμένα και θαμμένα από τὰ χέρια σου. "Αν δὲν εἶναι τοῦτο δόξα και ἀνταμοιβή της ἐργασίας ἑνὸς ποιητῆ, τί ἄλλο περιμένει ἕνας ποιητῆς πού δουλεύει τὴν τέχνη για τὴν τέχνη, τί ἄλλο περιμένει για νὰ δικαιωθῆ;

Και θὰ ἔλειπε κάτι ἀπὸ τὴ χαρὰ και τὴν εὐγνωμοσύνη μου, ἂν λησμονούσα νὰ σε παρακαλέσω νὰ μεταδώσης τὴν συγκίνηση, τὴν εὐχαρίστηση και τὸν ἐνθουσιασμό μου πρὸς τὴν καλὴν Οὐρανία τὴν εὐγενική και μουσόθρεπτη, για τὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα, τὴν ἀγάπη, τὴ γνώση, τὴν ἱερωσύνη, ἠθλεγα, πού ἔβαλε στὸ τραγούδι της για τὸ μουσικὸ μαζὶ και για τὸν ποιητῆ.

Σφιγγόντάς σου ἀδερφωμένα τὸ χέρι και φιλώντας σε μένω ὁ φίλος σου

Κωστῆς Παλαμᾶς

Ὁ Καλομοίρης σ' ἕνα φυλλάδιό του (ἀνατύπωση) για τὴν «Παλαμική Συμφωνία» του (Ὁ Μανώλης Καλομοίρης και ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς Ἀθήνα, 1961) χαρακτηρίζει τὰ τρία ἔργα του ἀπὸ τὸ παλαμικὸ ἔργο «Συμφωνία τῆς Λεβεντιάς» (1919-1922), «Συμφωνία τῶν Ἀνιδεων και τῶν Καλῶν Ἀνθρώπων» (1926-1928) και «Παλαμική Συμφωνία» (1954-1966) ὡς τὸ χαρακτηριστικὸ δείγμα τοῦ ἀγῶνα του πού ἔταξε στὸν ἑαυτό του για τὴ διαμόρφωση μιᾶς ἐθνικῆς μουσικῆς τέχνης «πὸ νὰ βγαίνει ὄχι τόσο ἀπὸ τὸ γράμμα τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ, ὅσο ἀπὸ τὸν παλμό, τοὺς πόθους, τοὺς θρόλους και τίς παραδόσεις τοῦ γένους τῶν Ἑλλήνων». Ἡ Ἐπιστολὴ τοῦ Παλαμᾶ πρὸς τὸν Καλομοίρη (5.2.1913) σχετίζεται με τὴ μελοποίηση τῶν Ἰάμβων και Ἀναπαιστων (για μιὰ φωνή και ὀρχήστρα) και ὀλόκληρης τῆς σειρᾶς «Μαγιοδότανα» τὸ 1912 (Μανώλης Καλομοίρης, ἔκδ. Ἐθνικοῦ Ὁδείου, 1932). Ἀναφορὰ κάμνει σ' αὐτοὺς στὸ περιοδικὸ «Γράμματα» (τομ. Β', 1913) ἢ Ἀύρα Θεοδωροπούλου και ὁ Κ. Παλαμᾶς στὸν

«Ἐλεύθερο Λόγο» (21 Ἀπρ. 1925) με τίτλο «Ἰάμβοι και Ἀναπαιστοί» 1912-1925.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ψυχάρη (24.Θερ. 1908) σχετίζεται με τὴ «Ρωμαϊκὴ Σουίτα» 1906-1908 τοῦ Καλομοίρη, τότε πὸ ὁ συνθέτης πολέμοιζε τόσο για τὴ δημοτικὴ γλῶσσα ὥστε νὰ «ἐπικρίνεται» σὲ δημοτικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὴ δασκάλα του Σοφία Σπανοῦδη. Ὁ Ξενοπούλος ἔγραφε στὴν ἐφημερίδα «Ἑλλάς» (20 και 22.12.1910) για τὴ «Ρωμαϊκὴ Σουίτα» τὰ ἑξῆς: «... Αὐτὸν τὸν ἀγῶνα και αὐτὸν τὸν θρίαμβον τῆς δημιουργίας ζωγραφίζει ὁ Καλομοίρης στηριζόμενος εἰς τοὺς στίχους τοῦ Ψυχάρη...»

Ἡ ἐπιστολὴ τῆς Σοφίας Σπανοῦδη ἐνδιαφέρει ὄχι για τίς παρατηρήσεις της σχετικά με τὴ «μαλλιάρη» ἀλλὰ γιατί μᾶς ἀποκαλύπτει δυσκολίες στ' ἀνέκδομα τῆς «Στέλλας Βιολάντης» για τὴν ὁποία ἔγραψε ὁ Καλομοίρης «μουσικὴ δραματικὴ» (1908) ὅπως ἀργότερα (1920) και για τὸ «Ψυχροδόξα» τοῦ Ξενοπούλου.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΕΝΝΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΠΟΙΗΜΑ

Όταν τραγούδησα την ώριμότητα
 πρὶν γίνουν τριαντάφυλλα οἱ κόρες τῶν ρόδων
 δὲν ἀκούστηκε ἡ φωνή σὰν τῆς ἄρμोजε,
 ἔγινε μόνο ἀντήχηση διεστραμμένη.
 Σὰν τίς σαίτες τόξεψα μὲ τῆς νιότης μου τὴ δύναμη
 τὰ χάλκινα σύμβολα δὲν ἤχησαν γιὰ μένα.
 Τοὺς ψεῦτες καὶ τοὺς δολοφόνους δόξασαν
 οἱ ὕμνοι τῶν ἀνίδεων.
 Κυλᾶ τὸ ρεῦμα αἰώνιο μέσα στὰ ρεῖθρα τῆς ἀλήθειας!
 Νὰ τραγουδήσω τὴ χαρὰ,
 νὰ πίνω τὸ δηλητήριο τῆς καταστροφῆς
 ἀπ' τὰ χρυσὰ κύπελλα τῆς κραιπάλης;
 Νὰ ὑμνήσω τὸν ἔρωτα μέσα στοὺς σπασμοὺς
 ἐρωτικῶν περιπτώξεων.
 Νὰ χάσω τὴ ψυχὴ μου γιὰ σένα ἀγάπη μου
 καὶ νὰ στη δώσω δῶρο πεζῶν ἀλλότριων ὑπολογισμῶν;
 Δὲν εἶναι ἡ ποίηση στὸ μενοῦ τῆς ρουτίνας.
 Μέσα στὶς λάσπες τῶν καταυλισμῶν,
 κάτω ἀπ' τὴ θαλπωρὴ τεχνητῶν ἀναθερμάνσεων,
 ξεχύνεται ἀπ' τὴ πηγὴ τὸ τραγούδι
 σὰν νᾶναι αἷμα τῆς ζωῆς,
 χορτάρι στὸν τάφο,
 στεφάνι τῆς νίκης,
 κερὶ γιὰ καφαλισμένα χεῖλη,
 παιάνας γιὰ ἐπινίκια παρέλαση,
 θάνατος στὸ κάλεσμα τοῦ Ἄδη.
 Δὲν βολεῖ νὰ σταματήσω νὰ γράφω
 γιὰ τὸ ποίημα δὲν χωράει στὶς σελίδες.
 Κι' ἔμως... καλύτερα νὰ μὴ σὲ τραγουδήσω
 πρὶν οἱ λέξεις σκοτώσουν τὴ πνοή σου
 πρὶν οἱ σελίδες σκάψουν τὰ ὄρια πρὶν δὲν ὑπάρχουν,
 πρὶν ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία φαλιδίση
 τὰ φτερά τοῦ ὑπέρθου ὕψους.
 Μιὰ βιολέττα κι' ἓνα κρῖνο ἄς συνθέσουν
 τὸ στεφάνι τοῦ δημιουργοῦ...
 Κυλᾶ τὸ ρεῦμα αἰώνιο μέσα στὰ ρεῖθρα τῆς ἀλήθειας...

ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ

Οἱ ἀνατολὲς δὲν ἔφεραν τὴ χαρὰ
 κι' οἱ δύσεις δὲν σκοτείνιασαν
 τὸ μελιχρὸ φῶς τῆς ἐλπίδας.
 Στὴ νύχτα τὴ χωρὶς φεγγάρι
 μ' ὠδήγησαν τὰ βῆματα στοὺς ἀπόμερους δρόμους.

Τὰ μαϊστράλια ἀνακάτεψαν τὰ μαλλιά μου
 κι' ἡ βάρκα προσωρμίστηκε
 στὸ σκοτάδι τῆς ἀπροσδιόριστης πορείας
 χωρὶς τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνατολῆς
 χωρὶς τὴν ἀνάμνηση τῆς δύσης,
 λίκνισμα στὸ κύμα τῆς ζωῆς
 φλοῖσος στὸ προανάκρουσμα τοῦ θανάτου.

ΦΙΛΕ ΜΟΥ

Φίλε μου, πού δὲ ξέχασες τὴ φωνή μου
 κι' ἄς ἦταν χαμένη στὴ σιωπὴ τῆς ἀπόγνωσης.
 Ἄδελφέ μου, πού δὲν ἦλθες γιατί
 ὁ Ἄβελ κι' ὁ Κάλιν ξεχάστηκαν στὶς ρητορικὲς ἐξάρσεις
 χαμηλῶν μετεωρήσεων.
 Γιατί δὲ μοῦστειλες τὸ παλμὸ τοῦ μηνύματος
 νὰ τονίσῃς τὴ λύρα τοῦ ἀγώνα μου;
 Δὲν ὑπάρχουν πιά περιθώρια,
 ὁ θάνατος ἔχει σκεπάσει μὲ μαῦρα κρέπια
 τίς γαλάζιες γραμμές.
 Τὸ φῶς εἶναι καντῆλι ἀμυδρὸ
 καὶ χρειάζεται τραγούδι γιὰ νὰ λάμψη.
 Δός μου τὴν αὔρα τοῦ βουνοῦ
 γιὰ νὰ πάρω τὸ καράδι στὸ λιμάνι.

ΑΓΑΠΗ

Ἡ ἀγάπη δὲν ἔχει σύνορα
 δὲν εἶναι σχῆμα γεωμετρίας,
 ἢ κάθετος τομὴ δὲν σκοτώνει
 τὴν ὕψὴ τῶν ὀνείρων.
 Οἱ διαβατάρικες ἀχτίδες ἀποτελοῦν
 τὸν πηγαῖον ἥλιο τῆς ἀλήθειας·
 τὸ τραγούδι πού γράφεται
 δὲν εἶναι συνέχεια ἀλφαβηταρίου.
 Κυλοῦν τὰ νερά στὴ κοίτη
 κι' οἱ γραμμὲς περιέχουν
 τὴ ροὴ τῶν ἀνατάσεων.
 Χάνονται τὰ παραλληλόγραμμα
 στοὺς λοφίσκους τῶν καρδιογραφημάτων
 κι' οἱ πράσινες ἐλπίδες συγχέονται
 μὲ τίς βένετες ἀποχρώσεις.
 Κλαίνε οἱ ἐλπίδες στὰ ὑγρά μάτια τῶν ἰδαλγῶν
 καὶ καγχάζει ὁ θάνατος
 μὲς στ' ἀραιὰ δόντια τῆς ἀπελπισίας.
 Καὶ στὴ κηδεῖα τοῦ σαρκίνου σκηνώματος
 ἢ περίμετρος τοῦ στεφάνου
 δὲν μετρᾷ τὸ μέγεθος τῆς ἀγάπης.

ΚΥΠΡΟΣ 1974

Ἡ ποίηση ἔχασε τὴ λάμψη τῆς
 μπροστά στίς ἀστραπὲς τῶν ἐκρήξεων
 ἢ μυρωδιὰ τοῦ μπαρουτιοῦ σκέπασε
 τοῦ θυμαριοῦ τὸ μύρο στὰ πράσινα βουνά,
 κι' οἱ τάφοι σημάδεψαν τὴ γῆ
 μ' αἰώνιες προεκτάσεις.
 Δὲν ἦταν γιὰ μᾶς ὁ πόλεμος
 τὰ στάχια ἦτανε κίτρινο χαλί
 γιὰ νὰ περπατοῦν ἀπάνω ἀπαλὰ
 τὰ παιδιὰ τῆς εἰρήνης
 οἱ φωτιὲς ἦταν γιὰ μᾶς τὸ πύρωμα
 γιὰ τὸ ψωμί καὶ τὴν ἐλπίδα.
 Κύπρος, ἀγαπημένη μου πατρίδα,
 ἔγινες μωσαϊκὸ γιὰ νὰ περάσουν πάνω σου
 οἱ φωτιὲς τοῦ ὀλέθρου
 καὶ τὸ χαλύδδινα θηρία τοῦ θανάτου!

ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΝ ΠΟΙΗΤΟΥ

Ἡ φωνὴ τοῦ ποιητῆ δὲν σκεπάστηκε
 ἀπ' τὴ μαρμάρινη πλάκα τοῦ θανάτου
 τοῦ χάρου τὸ μαῦρο ἄτι εἶν' ἀδύναμο
 μπροστά στοῦ αἰθερόλαμνο ταξίδι τοῦ Πηγάσου.

ΚΑΗΜΟΣ

Πῶς νὰ φτάσω τὸ τέλος τοῦ πηγαδιοῦ
 ὅταν τὸ σχοινὶ δὲν φτάνει στοῦ θάθος
 κι' ἂν φτάσῃ δὲν θὰ βρῆ νερό;
 Χάθηκα στὸν ἀφανισμό τοῦ καημοῦ
 κι' ὁ πόθος δὲν εἶναι ἀρκετὸς
 γιὰ νὰ διατηρήσῃ τὸ φῶς τῆς ἐλπίδας.
 Οἱ ἦχοι τῆς μουσικῆς παγοποιοῦνται
 πρὶν συγκερασθοῦν μὲ τὴ θέρμη τῆς ἀποδοχῆς.
 Γιατί, Θεέ μου, δὲν μοῦδωσες τὴ πνοή
 γιὰ νὰ διατηρήσω τὴν ἐλπίδα
 ζωντανή στὴν ὄσση τῆς πράσινης γραμμῆς;
 Ὅτι ποθήσαμε φυλλορόσησε σὰν φθινοπωρινὴ γιορτῆ,
 ὅτι μισήσαμε ἐθέριεψε μὲ τὴ φωτιὰ ἀνήθικων ἐμπρησμῶν
 καὶ γιὰ ὅτι πολεμήσαμε ξεχάστηκαν σὰν νεανικὲς αἰωρήσεις.
 Τὰ δάκρυα δὲν πότισαν στεφάνια τῆς νίκης,
 ὕγραναν τὰ μάτια ἀθῶων καὶ
 νότισαν τὸ χορτάρι τῶν τάφων.
 Τὰ γέλια ἀντήχησαν κάτω ἀπ' τοὺς θόλους
 ὄχι μονάχα τὴν ὥρα τῆς χαρᾶς
 καὶ τὸ χᾶδι τῆς μάνας

δὲν ἄγγιξε τὸ μάγουλο τοῦ παιδιοῦ
 παρὰ σὰν κορωνίδα δημοσιογραφικῆς ἐπιτυχίας.
 Συγγέονται τὰ κύματα σὰν χτυποῦν ἀνάκατα
 τὴν ἄμμουδιὰ τοῦ καημοῦ μου.
 Δὲν εἶναι ἡ μάνα, δὲν εἶναι ὁ πατέρας,
 δὲν εἶναι ἡ ψυχὴ, δὲν εἶναι ἡ ὕλη
 δὲν εἶναι ἡ πατρίδα, μήτε τοῦ κόσμου
 ὁ παλμὸς κι' ἡ ἀπάντοχή.
 Εἶν' ἡ ζωὴ ποῦ χάνεται,
 ποῦ ξανασηματίζεται καὶ ξεπηδᾷ
 ἀπὸ τοὺς τάφους αἰώνιων ἀναβιώσεων.
 Ἄκουω τὴ μουσικὴ καὶ χάνομαι μέσα στοὺς ἤχους,
 βλέπω τὸ πράσινο καὶ φυλλοβολοῦν οἱ γλισχρὲς ἐλπίδες,
 ὁμιλοῦμαι τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ χάνομαι μέσ' στοὺς καπνοὺς
 τῆς ἀπόγνωσης.

Γιατί, Θεέ μου, δὲν μοῦδωσες τὴ δύναμη
 νὰ φτάσω στὸ ὕψος σου προτοῦ χαθῶ
 στὸ βάθος τῆς ἀνθρώπινης μου ἀδυναμίας;
 Γιατί ἔταν ἤμουνα Θεὸς δὲν με εἶδες
 στὸν καθρέφτη τῆς δικῆς σου δημιουργίας;
 Καὶ τώρα... τί νὰ τραγουδήσω τώρα
 τὸν χαμὸ τῆς ἐλπίδας ἢ τὴν ἐλπίδα τοῦ θανάτου;
 Τὴν ὥρα ποῦ φεύγει ἀγύριστη
 ἢ τὴν μετεώρηση τῆς στιγμῆς;
 Τὴν χαρὰ τῆς προσμονῆς ἢ τὴ λύπη τῆς ἀπάντοχης;
 Σὰν φεύγουν τὰ καρᾶδια σὲ ἀγνωστὰ λιμάνια
 σὰν σπάζουν τὰ κύματα σὲ γνῶριμους γιालοὺς,
 σὰν πετοῦν τὰ πουλιὰ σ' ἀπάτητους δρόμους,
 μαζί δρασκελοῦμε τοὺς δρόμους τοῦ καημοῦ
 γιὰ νὰ πάμε στὶς ἀπάτητες μορφές
 ποῦ πρὶν ἀπὸ μᾶς κούρσεψαν ἀγνωστοὶ πειρατές.
 Δὲν θὰ στήσουμε ἐκεῖ μπαϊράκια
 θὰ τὰ παρασύρουν οἱ ἀνέμοι
 καὶ θὰ χαθοῦν στοὺς γκρεμοὺς τῆς ἀπόγνωσης,
 πρὶν τ' ἀναρριπίσουν οἱ πνοὲς τῆς ἐλπίδας.
 Κι οἱ στεναγμοὶ θ' ἀντηχοῦν κάτω στὶς κοιλάδες
 γιὰ νὰ μὴ φτάνουν τὸ ὕψος τῆς μετεωρήσεως.
 Ποῦ ἦσαν καημένε ποιητὴ γιὰ νὰ τραγουδήσης τὸν καημὸ σου
 ἀπογυμνωμένο ἀπ' τὶς χλαμύδες τῆς ὑποκρισίας,
 ντυμένο μετ' τὴν εὐαισθησία τοῦ ὄνειρου σου,
 πλουτισμένο μετ' τὴν πείρα τῆς ἀσυμβίβαστης ζωῆς σου,
 χαμηλωμένο μετ' τὰ ὄρια τῆς ἰκανότητός σου;
 Γιατί δὲ μοῦδειξες πρωτόγονη τὴ ψυχὴ σου κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο,
 γιατί δὲν μοῦ σεκόνταρες τὸ τραγοῦδι στὴν ἀντανάκλαση τοῦ
 φεγγαριοῦ;

τί θὰ κάνω τώρα ποῦ δὲν ὑπάρχουν
 οἱ ἀνέμοι γιὰ νὰ πάρουν τὸ τραγοῦδι μου,
 δὲν ὑπάρχουν τὰ φῶτα γιὰ νὰ φωτίσουν
 τὰ σκοτάδια τῆς φοβερῆς μου ἀναζητήσεως;
 Τί θὰ κάνω τώρα ποῦ δὲν ἔχω τὴν ἀνάμνηση

γιὰ νὰ μὲ πάρῃ μπροστά στὸν ἄγνωστο δρόμο;
 Ἴί θὰ κάνω τώρα πού οἱ εἰκόνες εἶναι γιὰ μένα
 τὸ περικάλυμμα μόνο οὐσίας πού δὲν ὑπάρχει;
 Εἶν' ὁ καημὸς πληγῆ ἀγιάτρευτη,
 καλύτερα νὰ μὴν τὸν ζήσης παιοὶ μου
 κι' ἄς εἶναι νὰ σγῆς ξαναγειωμένος, ἴσως.
 Πατρίδα, γυναίκα, ιδέα, φωτιά, χαλασμός,
 χάνονται στὸ αἰνιγματικὸ χαμόγελο τῆς Ἰζοκόντας.
 Ἴὸ δάθος τοῦ πηγαδιοῦ δὲ θὰ τὸ φτάσης.
 Εἶναι ἡ γῆ δάθος ἀπροσμέτρητο
 πού τὸ σημάδεψαν οἱ καημοὶ χιλιάδων ἀνθρώπων
 καὶ τὸ δάθεψαν οἱ ἐμβαθύνσεις τῶν στοχαστῶν.
 Χάνουν οἱ λέξεις τὴ σημασία τους
 κι' ὁ καημὸς γίνεταί ἓνα μὲ τὴν ἐλπίδα
 καὶ γίνομαί ἐγὼ ἓνα μὲ τὸ σύμπαν
 γιὰ νὰ τραγουδήσω τὴ χαρὰ καὶ τὴ λύπη
 σὰν ταπεινὸς τροβαδούρος τοῦ ἀνέκφραστου καημοῦ μου.

ΚΥΚΝΕΙΟΝ ΑΣΜΑ

Δὲν ἦταν ἡ κραυγὴ τῆς ἀνάγνωσης,
 δὲν ἦταν ὁ θρήνος τοῦ πόνου
 οὔτε ἡ ἰαχὴ τοῦ θριάμβου
 μήτε τῆς χαρᾶς ἡ Διονυσιακὴ ἔπαρσις.
 Ἦταν τὸ τέλος.
 Χαμένο στίς δειλινὲς ἀνταύγειες.

ΚΑΡΤΕΡΗΜΑ

Σὲ καρτεροῦσα ἔσενα!
 Δὲν ἤθελα τὴ σκιά, ἤθελα τὸ φῶς,
 δὲν ἤθελα τὴν ἠχώ, πρόσμενα τὴ φοβερὴ κραυγὴ,
 τὸ δνεῖρο δὲν πόθησα, ἤθελα ν' ἀδράξω τὴν ἀλήθεια
 μὲ τὰ δύο μου χέρια
 μὲ τὸ νοῦ καὶ τὴ καρδιά ἀδερφωμένα.
 Σὲ καρτέραγα στὴ κρύα μου κάμαρα,
 σὲ περπάτησα στοὺς ἔρημους δρόμους,
 σὲ τραγούδησα μὲ τὴ λύρα τοῦ ποιητῆ.
 Δὲν ἦρθες!
 Χάθηκες μὲς στὲς σκιὲς καὶ τὰ καντούνια
 μαζί σου χάθηκε ἡ ἐλπίδα
 κι' ἡ προσμονὴ ἦτανε πιά ἀπαντοχὴ ἀπελπισίας.
 Καὶ τώρα... ἀκούω τὰ βήματά σου πού ἔρχονται.
 Δὲν θὰ μὲ βρῆς!
 Θὰ βρῆς μονάχα τὴ σκιά μου
 ὅπως τὴ ρίχνει ὁ ἥλιος
 πού δύνει ἀδιάφορος στὰ γαλανὰ νερά τῆς Μεσογείου.

ΤΟ ΠΑΝΤΕΛΟΝΙ

«Ἡ συνείδηση», λέει ὁ Swift, «εἶναι ἓνα παντελόνι πού, μολονότι σκεπάζει καί τή θρόνα καί τή λαγνεῖα, εὐκόλα κατεβάζεται πρὸς ἐξυπηρέτηση καί τῶν δύο». Δέν εἶναι βέβαια πρώτη φορά πού τὰ ρούχα χρησιμοποιοῦνται ὡς σύμβολο τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας — μπορεί νά πῆ κανεὶς ὅτι μιὰ τέτοια μεταφορά εἶναι σχεδὸν κοινὸς τόπος· εἶναι ὅμως ἡ ιδιότητα τῶν μεγάλων συγγραφέων, νά παίρνουν τοὺς κοινούς τόπους καί νά τοὺς κάνουν ἰδιωτικούς, καί ἔτσι νά τοὺς ἀνακαινίσουν. Στὴν περίπτωση, ὁ Swift μᾶς ἀναγκάζει νά ἐρευνήσουμε τὸν ἑαυτὸ μας καί τὴν κοινωνία μας — εἶναι τὸ γεννηθῆτω φῶς τῶν γραμμάτων.

Εἶναι θύσκολο, ἂν ἔχι μάταιο, νά ὑπολογίσῃ κανεὶς κατὰ πόσον ἡ μιὰ ἐποχὴ διαφέρει ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς ὑποκρισίας, ἀλλὰ μοῦ φαίνεται ὅτι ἡ ἐποχὴ μας ἔχει κάθε ἐλπίδα νά ἐκλεγῆ ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν αἰώνας τοῦ φαρισαισμοῦ. *Ὅχι πὼς σ' ἄλλες ἐποχές δέν ὑπῆρχαν οἱ ἴδιες καταχρήσεις καί ἀδικίες πού ὑπάρχουν σήμερα — ὑπῆρχαν βέβαια καί χειρότερες — ἡ διαφορά εἶναι ὅτι σήμερα τὸ παντελόνι εἶναι καλύτερα ραμμένο, τόσο καλὰ ραμμένο, τόσο σφικτὰ κολλημένο στὸ κορμί μας πού ἔγινε ἓνα καί τὸ αὐτὸ μὲ τὸ σῶμα μας. Κολακεύουμε τὸν ἑαυτὸ μας πὼς δέν φοροῦμε παντελόνι, ἐνῶ τὴν ἐποχὴ τοῦ Swift, γιὰ παράδειγμα, ὁ κόσμος εἶχε ἐπίγνωση τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ ρούχα σκεπάζουν. *Ἦξεραν ὅτι τὸ σῶμα τὸν ἦταν τεχνητὸ, ψεύτικο ὡς τὶς περσοῦδες πού φοροῦσαν de rigueur. Σκοπὸς μου λοιπὸν ἐδῶ εἶναι νά κοιτάξω ἀπὸ κοντὰ τὸ σύγχρονο ὑποπλο παντελόνι καί τὸ κατεβασμὰ του.

*Ἔχουμε ἀκούσει πολλά τὰ τελευταῖα χρόνια γιὰ τὴν κοινωνία τῆς ἀφθονίας καί τὴν καταναλωτικὴν οἰκονομία τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Βλέπουμε τώρα ἰσολοκῆθαρα τὰ ἀποτελέσματα μιᾶς οἰκονομικῆς φιλοσοφίας πού συνεπάγεται τὴν συνεχῆ ἐνθάρρυνση τῆς ἀπληστίας καί τῆς ἐπιπολαιότητος τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀποθέωση τῆς σπατάλης καί τοῦ ὀλισμοῦ, μέσα σ' ἓνα κόσμο πού στὴν πραγματικότητά ἔχει περιορισμένες πρῶτες ὕλεις καί πού πρόκειται νά τσακίσῃ ἠθικά, ἂν ἔχι κυριολεκτικὰ, κάτω ἀπὸ τὸ βαρὺ φορτίο τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ. Αὐτὸ πού μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ εἶναι πὼς, μέσα σ' ἐ σχετικά λίγα χρόνια, οἱ νέες ἀπαιτήσεις τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας ἔχουν κατορθώσει νά κατεβάσουν τὸ παντελόνι τοῦ πουργιανισμοῦ πού ἐπικρατοῦσε τόσα χρόνια στὴν Εὐρώπη καί πού φαινόταν νά εἶναι βασισμένον πάνω σ' ἐ στερεὴ ἠθικοθρησκευτικὴ βάση καί ἔχι ἀπλῶς κρεμᾶμενο ἀπὸ εὐκολοκατεβάστες τυράντες. Μέσα σ' ἓνα ἐλάχιστον χρονικὸ διάστημα, ἀπὸ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ *50 περίπου καί μπρός, σχεδὸν ὅλες οἱ ἠθικὲς ἀξίες πού διδάχτηκαμε ὡς παιδιά, ἔχουν καταρρεύσει. Σὰν παιδιά μάθαμε πὼς ἡ σπατάλη εἶναι ἁμαρτία, σήμερα οἱ οἰκονομολόγοι μᾶς λένε πὼς εἶναι ἀπαραίτητη ἀρετὴ, προωθώντας ἔτσι τὴν ἀσταμάτητη ζήτηση προϊόντων, ἡ ὁποία εἶναι προϋπόθεση μιᾶς κοινωνίας ὡς τὴ δική μας. Μάθαμε ἐπίσης πὼς τὸ νά θανεῖται κανεὶς εἶναι ἐνδειξὴ ἀδυναμίας καί κακοῦ χαρακτήρα. Σήμερα οἱ ἔμποροι κάνουν τὸ πᾶν γιὰ νά ἐνθαρρύνουν τὸν κόσμο νά θανεῖται μέσφ ἐνοικιαγορᾶς καί ὅποιος δέν ἀφελεῖται ἀπὸ τὸ σύστημα θεωρεῖται βλάκας. Μάθαμε πὼς τὸ νά ἐξαρτᾶται κανεὶς ἀπὸ τὸ κράτος, μὴ φροντίζοντας γιὰ τὴ δική του συντήρηση, εἶναι ντροπὴ καί αἴσχος. Σήμερα, τοῦλάχιστον στὶς κοινωνίες ἐθιμείας, οἱ κοινωνιολόγοι προσπαθοῦν νά πείσουν τὸν κόσμο ὅτι τὸ κράτος εἶναι ὑπεύθυνον γιὰ ὅλους μας, ἐπομένως δέν εἶναι ντροπὴ ὅταν πρόκειται νά ζητήσῃ κανεὶς βοήθεια καί μάλιστα πρέπει νά ζητήσουμε βοήθεια ὡς δικαίωμα καί ἔχι ὡς χάρι.

Σ' ἓνα προηγούμενον ἄρθρον (*Ἡ Ἠλικία καί ἡ Ἐποχὴ μας)¹ ἔδειξα πὼς μερικὲς ἀπὸ τίς πρὸ βασικὲς μας ἀντιλήψεις μποροῦν νά ἀλλάξουν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐπίδρασης τῶν χρημάτων. Σήμερα ὁ σεβασμὸς γιὰ τοὺς μεγάλους σ' ἐλικία καί ἡ ἐκτίμηση τῆς ὀριμότητος, καθὼς ἐπίσης ἡ σεμνοτυφία γιὰ τὸ σέξ — δια ἀρχογονιατοὶ λίθοι τοῦ παλαιοῦ πουργιανισμοῦ — ἔχουν

¹ Πνευματικὴ Κύπρος, τόμος ΙΕ', 1975, σ. 95

σχεδόν εξαφανιστή. "Όχι πώς έχουμε καταλάβει το λάθος μας και θέλουμε να κάνουμε καινούργια ζωή με νέες αντιλήψεις βασισμένες πάνω σε στερεά και καθαρά ήθικα θεμέλια — όχι γι' αυτό, μά απλώς και μόνο διότι μάς συμφέρει οικονομικά να αλλάξουμε παντελόνι, τώρα που το παλιό πάει να δείξει τόν πεινό μας.

Ανάφερα μερικές τέτοιες αντιλήψεις που έχουν αλλάξει, χωρίς να προχωρήσω σε πιο βαθειά ανάλυση ή εκτίμηση, διότι ο σκοπός μου δεν είναι τόσο να αντιπαραβάλω τα ήθη του παρελθόντος με τα σημερινά, όσο να αποδείξω πόσο εύκολα κατεβάζει αι τὸ παντελόνι τῶν ἡθῶν, ποῖων κι' ἂν εἶναι, όταν πρόκειται γιὰ τὸ συμφέρον.

Τώρα ἂς στρέψουμε τὴν προσοχή μας εἰς ἓνα ἄλλο τομέα ὅπου τὸ παντελόνι ἔδρισκε εὐνοϊκὴ ὑποδοχή, ἐννοῶ στὸν τομέα τῆς ὀργανωμένης θρησκείας. Τονίζω ἢν λέθῃ «ὀργανωμένη», διότι δὲν ἐπιθυμῶ νὰ χρησιμοποιῆθῇ ἡ ἐντύπωση πὼς κατακρίνω ἐδῶ τὴν φιλοσοφία καὶ τὸ δόγμα τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὅποιος ἄλλωστε καλὰ ἤξερε τί θὰ πῆ παντελόνι καὶ πόσο ἐπικίνδυνον ἦταν αὐτοὶ οἱ «κεκοιναμένοι τάφοι» ποὺ ἔχτισαν τὰ θεμέλια τῆς ὀργανωμένης ἐκκλησίας. Κι' ἂν διαλέγω πρῶτα τὸν χριστιανισμό, δὲν εἶναι διότι πιστεύω ὅτι τὸ παντελόνι περιορίζεται ἀποκλειστικὰ εἰς αὐτὴ τὴν θρησκεία ἀπλῶς μᾶς δίνει μερικὰ ἀπὸ τὰ πιὸ χτυπητὰ παραδείγματα τῆς χρήσης τῆς περισκελίδας, ἐπειδὴ εἶναι προπάντων εὐρωπαϊκὴ θρησκεία καὶ ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς εἶναι ἴσως ὁ πιὸ ἀναπτυγμένος καὶ ταυτοχρόνως ἐπιτήδειος πολιτισμὸς ποὺ ἔχει γνωρίσει ποτὲ ἢ ἀνθρωπότητα κατὰ τὴν μακρὰν ἱστορία τῆς. Μιὰ ματιὰ ἐστὶ θρησκεία ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ χριστιανισμὸς ἀντλοῦσε τὰ κύρια του στοιχεῖα, ἦτοι τὸν ἰουδαϊσμό, εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ καταλάβῃ κανεὶς ὅτι τὸ παντελόνι ἰσχύει παντοῦ. Γιατί τί εἶναι ὁ ἰουδαϊσμός ἂν ἔχει ἓνας σκεπασμένος σιδινοσμός ποὺ ὀδήγησε τὸν λαὸ ποὺ τὸν θημιούργησε εἰς τραγικὴ ἀπομόνωση καὶ φρικτοὺς διωγμούς, γιὰ νὰ καταλήξῃ ἐπὶ τὴν δημιουργία ἐνὸς κράτους ἄκρως ἀντιθρησκευτικοῦ. Στὸ Ἰσραὴλ τὸ παντελόνι κατεβάστηκε καὶ ἀποκαλύφθηκε ὁ γυμνὸς ἐθνικισμὸς ποὺ διατηροῦσε τὴν ἐβραϊκὴ συνείδηση «διὰ μέσου τῶν αἰῶνων» καὶ ποὺ συνεπήγετο, καὶ συνεπάγεται ἀκόμα, ἀμέτρητα θεινὰ γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς Ἑβραίους καὶ γιὰ τὸν ἄλλο κόσμον.

Ὅποιοι ράβει καλὸ παντελόνι, φροντίζει νὰ ἀφήνει περιθώριο γιὰ μάκρμα ἢ στένεμα, ἀνάλογα με τὶς περιστάσεις. Ἔτσι κάνουμε οἰκονομία καὶ δὲν μᾶς εἶναι ἀνάγκη νὰ αλλάξουμε συνεχῶς παντελόνι — μπορούμε νὰ φοροῦμε τὸ ἴδιο, λίγο ἀλλαγμένο ἢ ἀπὸ τὴν ἀνάποδη ἀκόμα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, δὲν μᾶς φαίνεται παράξενο ὅτι, γιὰ παράδειγμα, ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία πάντα τρέχει πίσω ἀπὸ τοὺς πιὸ θρωμεροὺς φασίστες τοῦ κόσμου, δίνοντας τὴν ἐπίσημη θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ σφραγίδα τῆς εἰς τύπους ὅπως ὁ Μουσολίνι καὶ ὁ Χίτλερ. Τώρα, ἔχω πλήρη ἐπίγνωση τοῦ γεγονότου ὅτι ὑπάρχουν ἄτομα, μέλη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ποὺ δὲν ἐγκρίνουν τὴν πολιτικὴ τῆς ἐκκλησίας τους, ἀλλὰ ἐδῶ μιλοῦμε γιὰ παντελόνι καὶ όταν πρόκειται γιὰ ὀργανωμένη θρησκεία πρόκειται ἐπίσης γιὰ κατεστημένο, τὸ ὁποῖο συντριβεῖ τὸ ἄτομο καὶ ἐνδιαφέρεται ἀποκλειστικὰ νὰ βρῆ τὸν τρόπο ἐπιβίωσης, χρησιμοποιώντας τὸ ἰησοῦτικὸ ἐπιχειρήμα πὼς ὁ σκοπὸς τάχα ἀγιάζει τὰ μέσα. Ἔτσι ἰδὲν πειράζει ἂν συγκατατίθεται ὁ Πάπας ἐπὶ τὴν συστηματικὴ δολοφονία ἑκατομμυρίων Ἑβραίων καὶ ἄλλων (προπάντων Ἑβραίων, ἐκεῖνοι δὲν σκότωσαν τὸν Χριστὸ καὶ δὲν ἀρνοῦνται νὰ αλλάξουν πίστη; — καλὰ νὰ πάθουν οἱ παλιάνθρωποι, πάντα ἦταν «σκόλοφ τῆ σαρκί») φτάνει νὰ μὴν πάθῃ καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ νὰ μείνουν ἀπείραχτα τὰ ὑπάρχοντά της. Ἡ πρώτη ἀρχή, δηλαδή, τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ ἀγάπη γιὰ τὸν συνάνθρωπο, ὁποιασδήποτε προελεύσεως, προδόθηκε μ' ἓνα εὐκολὸ κατέδασμα τοῦ παντελονιοῦ καὶ τὸ κατεστημένο τῆς ἐκκλησίας σάθηκε.

Αὐτὸ, θὰ μοῦ πῆτε, εἶναι παλιὰ ἱστορία καὶ δὲν ἀντιλέγω, ξεχάστηκε εὐκόλα — όταν τὸ παντελόνι φοριέται σωστά, με τιράντες ἀσφαλισμένες, οὔτε ὀψοψιζόμεστε τὸ ἀπὸ κάτω. Ἀλλὰ ἀφήστε με νὰ ἀναφέρω ἄλλο παράδειγμα τῆς ταχυθακτυλοφυγικῆς ἱκανότητος τῆς ἐκκλησίας ἐν γένει. Ἐπειτα ἀπὸ περισσότερο ἀπὸ μιὰ χιλιετία αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας καὶ τυραννίας, ἄρχισε ἡ ἐκκλησία τώρα τελευταία νὰ τὰ θρίσκει σκοῦρα. Γιὰ αἰῶνες οἱ διάφορες αἱρέσεις μάλωναν μεταξὺ τους, ὡς συνήθως μεταχειριζόμενες τὸ παντελόνι τοῦ δόγματος γιὰ νὰ σκεπάσουν τὴν ἐκ μέρους τους κατάρχησιν τῆς ρήσης τοῦ Χριστοῦ γιὰ «τὰ τοῦ Καίσαρος ἐπὶ Καίσαρι». Τώρα ποὺ ἡ ζωὴ ἔγινε ἐντελῶς κοσμικὴ καὶ ἡ ἐκκλησία ἔγινε ὁ πιστὸς σκύλλος ἀντὶ ὁ μά-

στορας, ακούουμε κουθέντες και εξάρσεις για μιὰ ήνωμένη, οίκουμενική εκκλησία, για αδελφοσύνη μεταξύ των αϊρέσεων και συγχρονισμό της λειτουργίας και του τυπικού, σαν να ταν δυνατό να μπορέσουν να επανορθώσουν τα παλιά με τὸ να εἰσαγάγουν ηλεκτρικὲς κιθάρες και μουσική «πόπ» στους ναοὺς ἢ να επαναφέρουν τὴν πίστη τοῦ κόσμου (για τὸ χάσιμο τῆς ὁποίας φέρουν θαρύτατη εὐθύνη) με τὸ να μεταφράσουν τὸ εὐαγγέλιο σε σύγχρονη γλώσσα. Δὲν ἔμαθαν ἀκόμη ὅτι τὸ ἀνεσοκατέδασμα τοῦ παντελονιοῦ εἶναι χαμένο παιχνίδι και πῶς μόνο με τὸ να καθαρῶσουν τὴ θρωμιά πού ὑπάρχει ἀπὸ κάτω, θὰ μπορέσουν να ξαναποκτήσουν τὸ σεβασμὸ και τὴν ἐπόληψη τοῦ κόσμου.

Ἄλλο θέμα τώρα. Περηφανεύομαστε πῶς κάναμε ἀρκετὴ πρόοδο ὅσον ἀφορὰ τὴν κατάργηση των φυλετικῶν διακρίσεων. Για πολλά χρόνια τὸ παντελόνι τοῦ μίσους για τοὺς μαύρους και τοῦ ἀντισημιτισμοῦ, για τὰ μὴν ἀναφέρω ἄλλα παραδείγματα, ἦταν πολὺ τῆς μόδας. Πρὶν εἴκοσι πέντε χρόνια, τοῦλάχιστον στὴν Ἀγγλία, τὸ να θρῖση κανεὶς και να περιπαίξει τοὺς Ἑβραίους ἦταν ἀπολύτως θεμιτὸ και ἀκόμα θῆλεγε κανεὶς φυσιολογικῶς. Κατὰ τὸν ἀγῶνα για τὴν Παλαιστίνη, οἱ Ἀραβες εἶχαν τὴν ὑποστήριξη ὅλου τοῦ κόσμου, μέχρις ὅτου ἔκαναν ἕνα μοιραῖο λάθος — νικήθηκαν. Ἀπὸ τότε πού ὁ Ἑβραῖος ἔγινε νικητὴς και ἄρχισε να συμπεριφέρεται ὅπως οἱ ἄλλοι τύρανοι τοῦ κόσμου, ἀπόκησε τὸν θαυμασμὸ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου κόσμου πού προηγουμένως τόσο τὸν περιφρονοῦσε — με τὴν βοήθεια ἀσφαλῶς τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ να ὑπάρχη μιὰ αἰχμὴ τοῦ δυτικοῦ κόσμου σφηνωμένη μες στὴν καρδιά τοῦ ἀραβικοῦ, σὺμφέρει ἀρκετά. Και σήμερα οἱ «κακοὶ» εἶναι οἱ Ἀραβες, οἱ ἀνίκανοι, οἱ ἀξιοπεριφρόνητοι. Ἐνας καθὼς πρέπει κύριος μπορεῖ να ἀγνοήσει τοὺς Παλαιστίνιους πρόσφυγες και να ἐξοργίζεται για τὰ ἐγκλήματα των Ἀράβων, ἀλλὰ ἀλλοίμονό του ἀν κατακρίνη τοὺς Ἑβραίους ἢ ὑποδείχνη ὅτι, ἐάν ἡ Παλαιστίνη ἀνήκει σ' ὅποιον αὐτοαποκαλεῖται Ἑβραῖος, τότε, κατὰ τὴν εἰς ἄτοπον ἀπαγωγή, ἡ Ἀγγλία ἀνήκει στους Οὐαλλοὺς και ἡ Αἴγυπτος στους Κόπτες. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ὑποστηρίζω τοὺς μὲν ἢ τοὺς δὲ — ἀπλῶς ἐπιθυμῶ να ἀποδείξω ὅτι δὲν πράττουμε ἠθικὰ και ἀνιδιοτελῶς, ἀλλὰ φοροῦμε τὸ παντελόνι μας και πᾶμε. Ἐπίσης οἱ παλιῆς προκαταλήψεις ἐναντίον των μαύρων ἄρχισαν να ἀλλάζουν μορφή. Σήμερα δὲν εἶναι πιά θεμιτὸ να θεωρεῖ κανεὶς τὸν μαῦρο κατώτερο ἀπὸ τὸν λευκὸ, και ὁ κόσμος κάνει ἀκροβασίες για να δείξη πῶς δὲν εἶναι προκατειλημμένος ὅπως πρὶν, φτάνοντας στὸ σημεῖο να μὴ μπορῆ κανεὶς να κατακρίνη τίποτε τὸ μαῦρο, ἀκόμα και τὸν μαῦρο καφέ. Θῆλεγα πῶς εἶναι ἕνα εἶδος προόδου, ἀν δὲν ὑποφιαχθῶμε πῶς πάλι φορέσαμε ἕνα ὑπουλα ραμμένο παντελόνι πού εὐκολα κατεβάζεται, ὅταν δὲν μᾶς ἀρέση, ἢ καλύτερα ὅταν δὲν μᾶς σὺμφέρη, ἢ σὺμπεριφορὰ των μαύρων ἢ των Ἑβραίων ἢ ἔστω ὑποιασθήποτε φυλῆς ἢ ἐθνικῆς μειονότητος.

Σ' ἕναν ἄλλο τομέα, τὸν ἐκπαιδευτικὸ, τὸ παντελόνι θριαμβεύει. Με τὴ γενίκευση τῆς ἀνώτερης ἐκπαίδευσης (φαίνόμενο πάλι οικονομικὸ παρὰ παιδείας), οἱ δυνάμεις τοῦ κατεστημένου ἔχουν ἀντιληφθῆ πῶς κάτι δὲν πάει καλά με τὸ σύστημα ἐκπαίδευσης, θέλει «συγχρονισμό». Ἀφήνω κατὰ μέρος τὴν στοιχειώδη και μέση παιδεία, ὅπου οἱ ἀλλαγές πού γίνονται, ὅπως ἡ κατάργηση των ἀρχαίων ἐλληνικῶν και των λατινικῶν ὑπὲρ «πρακτικῶν» μαθημάτων, πράγματι χρειάζονται σ' ἕνα κόσμο ἐκλαϊκωμένο, — ἀλλὰ ἀπὸ πού ὡς πού εἶναι «ἀναφαίρετο δικαίωμα» κάθε βλάκα να προχωρῆ στὸ πανεπιστήμιο. Κι' ὅμως τὸ νέο παντελόνι πού φοροῦμε, σὺνεπάγεται τὴν παραδοχὴ τοῦ ἀξιώματος ὅτι ὁ κάθε ἀνθρώπος ἔχει τὸ δικαίωμα ἀνώτερης ἐκπαίδευσης, ἀσχετῶς ἀν ἔχει τάση πρὸς τὴ μελέτη και τὰ γράμματα. Ἀλλὰ τὰ πανεπιστήμια ἔχουν δυστυχῶς τὸ θάρρος να εἶναι ἐστὶς ἀκαδημαϊκῶν γνώσεων (προσέξτε πῶς ἡ λέξη «ἀκαδημαϊκῶς» ἔχει γίννη θριαυιά). Αὐτὸ εἶναι πολὺ κακὸ, και τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι δὲν φαίνεται να ἔχουν ὄρεξη να ξεχάσουν ὅτι ἰδρύθηκαν ὡς πνευματικὰ κέντρα ὅπου προστατεύεται, μεταδίδεται και πλουτίζεται ἡ ἀνθρώπινη μόρφωση. Πολὺ καλά. Ἐφ' ὅσον τὸ βουνὸ δὲν ἐννοεῖ να πάη στὸ Μωάμεθ, ὁ Μωάμεθ θὰ πάη στὸ βουνὸ. Θὰ κατεδάσουμε τὰ πανεπιστήμια στὰ μέτρα μας, κάνοντάς τα λαϊκὰ κέντρα ὅπου ὁ κάθε τεμπέλης, πού δὲν ξέρει τί να σπουδάση και πού κατὰ βάθος ἢ θαριέται ἢ μισεῖ τὰ γράμματα, ξέροντας καλά μόνο ὅτι θέλει να ἀποκτήσῃ ἕνα πτυχίο για να φαίνεται σπουδαῖος και να ἀποφύγη τὴν τραμερὴ ταπεινώση μιᾶς χειρωνακτικῆς δουλειᾶς, μπορεῖ να θρῆ ἕνα ψευτομάθημα να σπουδάση, ὅπως ἡ κοινωνιολογία ἢ τὰ

οικονομικά. Τέτοια θέματα έχουν κιόλας αποκτήσει μιὰ κάποια αίγλη, γιατί είναι τάχα «σύγχρονα» και «σχετικά» (relevant) για νὰ χρησιμοποιήσω μιὰ λέξη πολὺ ἀγαπημένη στους Ἀμερικανούς και ποὺ σημαίνει ὅτι τὸ ἀναφερόμενο θέμα δὲν εἶναι «ἀκαδημαϊκό», δηλαδή βαθιὰ σχετιζόμενο μὲ τὴν πολιτιστικὴ παράδοση τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ εἶναι ἀπαλλαγμένο κάθε ἴχνους τέτοιας μολύνσεως και ἐπομένως συσχετίζεται μὲ τὸ σύγχρονο κόσμο, ἤτοι ἐξυπηρετεῖ τις πρακτικὲς ἀνάγκες τῶν ἀνόητων νέων οἱ ὅποιοι, ὑπὸ διαφορετικὲς συνθήκες, δὲν θὰ τέλειωναν τὸ σχολεῖο, ἄσε πιά τὸ νὰ πᾶνε πανεπιστήμιο. Ἔτσι τὰ κλασσικὰ γράμματα εἶναι πεπαλαιωμένα πράματα, κατὰλληλα μόνο για ἀντιδραστικούς και ὀπισθοδρομικούς τύπους, ἐνῶ ἡ κοινωνιολογία εἶναι σπουδαία ἐπιστήμη ποὺ πρόκειται νὰ μᾶς σώση ὅλους. Ἄν περιορίζονταν τὸ κακὸ στὶς γνῶμες μερικῶν ἄμυαλων νέων, Ἦδὲν θάταν σπουδαῖο γεγονός, ἀλλὰ τὸ κράτος δὲν ἄργησε νὰ ἀλλάξη παντελόνι, δίνοντας τὴν ἐπίσημη ἐγκρισή του στὴ νέα ἀντιακαδημαϊκὴ στάση. Ἔτσι τὸ νὰ ἀποκτήσῃ κανεὶς ὑποτροφία για νὰ σπουδάσῃ οἰκονομολογία ἢ σύγχρονη γλωσσολογία (ἄλλη μεγάλη φασαρία για τὸ τίποτε ποὺ συνεπάγεται τὸ νὰ ἀναλύῃ κανεὶς τὴ σύγχρονη γλώσσα του, χωρὶς καμμιά γνῶση ἄλλων γλωσσῶν και χωρὶς κἂν νὰ ἐνδιαφέρεται για τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς Ἰδίας γλώσσας του, μαθαίνοντας ἕνα σωρὸ πράματα βασικὰ ἄχρηστα για τὴ διδασκαλία τῆς γλώσσας ἢ ὅποια εἶναι ὁ ὑποτιθέμενος σκοπὸς τέτοιων σπουδῶν) εἶναι πολὺ εὐκολο. Ἐνῶ για νὰ ἐπιτύχῃ κανεὶς μιὰ ὑποτροφία για κάτι τὸ «ἄχρηστο», ὅπως ἡ λατινικὴ γλώσσα ἢ ἡ μεσαιωνικὴ ἀγγλικὴ γλώσσα και λογοτεχνία, πρέπει νὰ φάξῃ μὲ τὸ φανάρι. Δὲν ἀμφισβάλλω ὅτι ἡ κοινωνιολογία και ἡ ψυχολογία και τέτοια «ἡμιεπιστημονικά» θέματα ἔχουν πολλὰ νὰ προσφέρουν στὸν τομέα τῆς καθημερινῆς ζωῆς — σὲ πολλὲς ἀπὸ τις συλλήψεις τῆς κοινωνιολογίας χρωστοῦμε, ἐπὶ παραδείγματι, νέες ἀντιλήψεις ποὺ ἔχουν συμβάλει σημαντικὰ στὸ καθάρισμα πολλῶν προκαταλήψεων— χωρὶς νὰ ἀναφέρω τὴν χρῆσιμη δουλειὰ τῶν κοινωνικῶν λειτουργῶν. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ ὀρθῶς ἀνησυχητικὸ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι οἱ περισσότεροι ποὺ ἔχουν ὑπόψῃ τους νὰ σπουδάσουν τὴν κοινωνιολογία ἢ τὴν ἀνθρωπολογία δὲν ἐνδιαφέρονται νὰ γίνουν κοινωνικοὶ λειτουργοὶ οὔτε κἂν νὰ βοηθήσουν τὴν ἀνθρωπότητα (πολλοὶ ἄλλωστε ἔχουν τὰ φουσκωμένα ἐπιτηθευμένα μυαλά ποὺ θὰ ἀνέμενε κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀεριούχα φύση τῶν σπουδῶν τους και ποὺ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ κάθε πραγματικὴ ἐπαφὴ μὲ τὸν συνάνθρωπό τους, ἐκτὸς ἐὰν τέτοια ἐπαφὴ γίνεται μὲσφ τοῦ ψεύτικου κόσμου τῶν διαφημίσεων ἢ πάλι μὲσφ τῆς ἐπιγαμίας τῆς ἀκαδημαϊκῆς μελέτης τοῦ θεματός τους. Γι' αὐτὸ οἱ πιὸ πολλοὶ τελειοφροῦν αὐτῶν τῶν σπουδῶν εἴτε γίνονται διαφημιστὲς εἴτε γυρίζουν πίσω στὸ πανεπιστήμιο ἢ σὲ ἐπιστημονικὰ κέντρα, διδάσκοντας και προωθώντας τὴν «ἐπιστήμη» τους — μὲ ἄλλα λόγια, γίνονται σπουδαῖοι ράφτες τοῦ ἐφαρμοστοῦ παντελονιοῦ τους). Ἐπίσης δὲν εἶναι πρόθυμοι νὰ ἀφοσιωθοῦν στὸ θέμα τους μὲ ἐπιστημονικὴ ἀνιδιοτέλεια, ἀλλὰ διάλεξαν τέτοιο θέμα ἀκριβῶς διότι δὲν ἀπαιτεῖ καμμιάν ἐιδικὴν ἢ εἰδικὴν ἱκανότητα, τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὸ νὰ «τὰ βγάλῃς πέρα» και νὰ ἐγγῆς τελικὰ «πτυχιούχος». Ἐνῶ για νὰ σπουδάσῃς για παράδειγμα, λατινικά, πρέπει νὰ ἔχῃς γλωσσικὲς ἱκανότητες και νὰ εἶσαι ἀρκετὰ προχωρημένος στὸ θέμα πριν νὰ ἀρχίσῃς τὸ πανεπιστήμιο. Καὶ μήπως τὸ νὰ μελετήσῃ κανεὶς ἕνα ὀλόκληρο κόσμο, ὅπως εἶναι ὁ ρωμαϊκὸς πολιτισμὸς μὲ τὴν ἱστορία του, τὴν λογοτεχνία του, τὴν θρησκεία του, τις οἰκονομικὲς και κοινωνιολογικὲς πτυχές του, δὲν ἀποτελεῖ μιὰ βαθειὰ και πλούσια μόρφωση και ταυτοχρόνως ἕνα μάθημα ποὺ ἀπαιτεῖ πολλὴ φαντασία για τὴν ὀρθὴ ἐφαρμογὴ τῶν ἀποκτηθέντων γνώσεων στὴν σημερινὴ πραγματικότητα;

Δὲν μπορῶ νὰ ἀναπτύξω τὸ θέμα αὐτὸ πιὸ πολὺ ἐδῶ ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ θέλω νὰ τονίσω εἶναι πόσο εὐκολο δικαιολογοῦμε σημαντικὲς ἀλλαγές στὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημά μας χωρὶς κἂν νὰ ἐρευνησοῦμε τὰ διάφορα θέματα και νὰ ἀποφασίσουμε κατὰ πόσον μᾶς συμφέρει πνευματικὰ νὰ ἀντικαταστήσοῦμε τὸ ἕνα θέμα μὲ τὸ ἄλλο. Στὸ παρελθὸν τὸ ἴδιο λάθος κάνανε μὲ τὸ νὰ ἐπιβάλλουν τὴν κλασσικὴ μόρφωση σ' ὅλον τὸν κόσμο σὰν κάτι τελείως νεκρὸ. Σήμερα μοιάζουμε μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Παριῦτᾶ στὸ τρίτο βιβλίο τῶν «Ταξιδιῶν τοῦ Γκιούλιβερ», οἱ ὅποιοι εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον «ἐπιστήμονες» ποὺ ἡ δουλειὰ τους εἶναι νὰ ἐρευνοῦν θέματα ὅπως κατὰ πόσον εἶναι δυνατὸ νὰ βγάλουν ἡλιακὲς ἀκτίδες ἀπὸ ἀγγούρια, νὰ τις βάλουν σὲ φιάλες ἐρμητικὰ σφραγιζόμενες και νὰ τις ἐλευθερώσουν ἀργότερα για νὰ ζεσταίνουν τὴν ἀτμόσφαιρα ἕμα

κάνη κρύο τὸ καλοκαίρι. [Μὲ τὸ νὰ διαβάσῃ κανεὶς ἓνα βιβλίο μὲ θέμα «σύγχρονη γλωσσολογία» θὰ διαπιστώσῃ, πιστεῦθω, ἀμέσως τὴς ομοιότητες μὲ τὸν φανταστικὸν κόσμον τοῦ Swift.] Τὸ ὅτι θέματα, ὅπως ἡ σύγχρονη γλωσσολογία, ἀνθρωπολογία καὶ κοινωνιολογία, ἔχουν ἀποκτήσει τὴς κυριεῦσες θέσεις στὴς περισσότερες φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν πανεπιστημίων τοῦ δυτικοῦ κόσμου καὶ τὸ ὅτι παρακολουθοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ φαιτητὲς ποὺ θὲν ἤξεραν τί νὰ σπουδάσουν ἢ ἂν ἤθελαν νὰ σπουδάσουν καθόλου, φανερώνει τὸ εὐκόλο κατέδαγμα τοῦ παντελονιοῦ στὸν πολιτικὸν μας. Ἐφ' ὅσον τέτοια θέματα δὲν μποροῦν νὰ ἀποδειχθοῦν πῶς «χρήσιμα» ἀπὸ τὰ παραδοσιακά, ἀκαδημαϊκά θέματα, γιατί ἔχουν σφετεριστῆ τὴς θέσεις τῶν τελευταίων; Δὲν μποροῦμε οὐτε νὰ ἐπικαλεσθῶμε τὸ ἱερὸ ἐπιχείρημα τῆς χρησιμοθηρίας γιὰ νὰ ὑπερασπίσωμε τὴν νέα κατάσταση, ἐκτὸς ἐὰν θεωροῦμε ὠφελιμιστικὸν τὸ νὰ χαλάσωμε τὴν ἔννοια πανεπιστήμιου γιὰ νὰ ἱκανοποιηθοῦν οἱ παραπλανημέναι ἐπιθυμίαι τῶν θυμάτων ἐνὸς διαστρεφένου κοινωνικοοικονομικοῦ συστήματος, ὅπου ὁ κἀλὸς τεχνίτης περιφρονεῖται καὶ ὁ ἡμιμορφωμένος πτυχιούχος θεοποιεῖται.

Τελικὰ φτάσαμε στὸ πῶς μὲγάλον παντελόνι, τόσο μὲγάλον καὶ καλύτερον ἦταν νὰ χαρακτηρίζεται ὡς θράκα παρὰ παντελόνι καὶ, ὅπως εἶναι ἡ θράκα φαρδεῖα καὶ χαλαρὴ, ἔτσι καὶ ἡ πολιτικὴ-ζωὴ εἶναι ἓνα παντελόνι ποὺ ὅλοι μας ξέρουμε πῶς φοριέται καὶ κατεβάζεται κι' ὅμως κανένας δὲν κάνει προσπάθειαι νὰ ἐπιβληθῇ τὸ ἀπαιτούμενον λούσιον τῶν λερωμένων γυμνῶν. Ἀναπόφευκτὸ νὰ ἀνεφερθῶ στὸ κυπριακόν. Ὁ κόσμος εἶναι ἕτοιμος νὰ σκοτώσῃ γιὰ τὴ «θρησκείαν» καὶ γιὰ τὸν «πολιτικόν» (κοιτάξτε τί γίνεται στὴν Ἰρλανδία καὶ στὸν Καναδά, ὅπου δύο κοινότητες δυσκολεύονται νὰ συνυπάρξουν ἐπειδὴ ὁ ἓνας λέγεται διαμαρτυρούμενος καὶ ὁ ἄλλος καθολικός, ἢ διότι ὁ ἓνας μιλάει γαλλικὰ καὶ ὁ ἄλλος ἀγγλικὰ, ἢ ἐπειδὴ ὁ ἓνας τρώει πατάτες τοῦ φούρνου καὶ ὁ ἄλλος σαλιγκάρια μὲ μαϊντανόν) καὶ ἐπίσης «λατρεῖν» ὁ ξένος κόσμος τὴς ρίζες τοῦ ἐυρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ποὺ βρίσκονται στὴ μεσόγειο καὶ προπάντων στὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἑλληνικὰ νησιά (μέσα στὰ ὅποια κατατάσσεται καὶ ἡ Κύπρος). Ὑποὐμαλὲς συνθήκαι, ἐννοῶ δταν συμφέρει, χώρες ὅπως ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ἀμερικὴ τονίζουσι τοὺς ἱεροὺς δεσμοὺς ποὺ ὑπάρχουν μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀγγλοσαξονικοῦ κόσμου, ρητορεύοντες περὶ χριστιανισμοῦ καὶ ἄλλων εὐγενῶν ἰδανικῶν. Ὅταν ἔρθουν αὐτὲς οἱ ἴδιαι οἱ μουσουλμανικὲς ὁρδὲς κατὰ τῶν ὁποίων οἱ Ἑυρωπαῖοι μάχονταν γιὰ αἰῶνες γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ πολιτισμοῦ τους, δταν ἔρθουν γιὰ νὰ κατακτήσουν καὶ νὰ καταστρέψουν ἓνα ζωντανόν κομμάτι τῆς παράδοσης ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ἐκτιμᾶται τόσο πολὺ, κατεβάζεται ἀμέσως τὸ παντελόνι καὶ λίγο θέλει νὰ μᾶς πνίξῃ ἀπὸ τὴν ἀποφορὰ ποὺ θάβῃ τὸ ἀπὸ κάτω.

Θὰ τελειώσω, ὅπως ἄρχισα, μὲ μιὰ ἀναφορὰ πάλι ἀπὸ τὸν Swift. Στὰ ταξίδια του, ὁ Γκιούλιβερ συναντᾷ τὸν βασιλέα τοῦ Brobdignag, μιὰ χώρα ὅπου ὅλοι οἱ κάτοικοι εἶναι γίγαντες. Ὁ βασιλεὺς παρακαλεῖ τὸν Γκιούλιβερ νὰ τοῦ διηγηθῇ γιὰ τὸν κόσμον μας καὶ ὁ Γκιούλιβερ τοῦ ἀραδιάζει ἓνα σωρὸ γεγονότων γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ homo sapiens. Στὸ τέλος ὁ βασιλεὺς κάνει τὸ ἐξῆς σχόλιον: «Δὲν μπορῶ παρὰ νὰ συμπεράνω ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἰθαγενεῖς τοῦ πλανῆτης σας ἀποτελοῦν τὸ πῶς θλασθερὸ εἶδος μισητῶν ζώων ποὺ ἐπέτρεψε ποτὲ τῆς ἡ φύσεως νὰ σέρνονται πάνω στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς». Γιὰ τέτοια σχόλια, ὁ Swift χρίθη ἀπὸ τὸν κόσμον τρελλὸς καὶ δικαιολογήθηκε μὲ τέτοια γνώμη ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ συγγραφεὺς, πέθανε μὴ ἔχοντας σῶας τὰς φρένας (στὴν πραγματικότητά μιὰ ἀσχημὴ σύμπτωση, διότι ἔπασχε, στὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἀπὸ μιὰ πάθησιν τῶν αὐτιῶν ποὺ τὸν ἔκανε νὰ μιᾶται μὲ τρελλόν). Κι' ὅμως καὶ νᾶταν τρελλὸς ὁ Swift πῶς φοβεραῖ τὸ παντελόνι;

POEMS FROM THE MODERN GREEK

Translated by JACK GAIST

G. VAFOPOULOS

THE TANGLE

That raven's wing again
For twenty days now in this room
it's stirred up the black air.

What can it be
the raven's wing?

Ceaselessly in this room
it whirls around and around
knocking its way
from table to chair feeding the whirlwind
with hairs torn from my head.

What in God's name is it
this raven's wing?

A black tangle of shapes hangs from the ceiling
black sheets hang from nails on the walls.
Pitch, smoke, spiders' webs.
And the raven's black wing
tosses and turns, tosses and turns
tightening the tangle.

The tie
hanging from the iron bedpost
has been sucked
into the black wing's vortex.

Where are my hands,
my deathly white hands?
They've merged with the black
cloth of my trousers.

The wing beats.
The tangle thickens.
My skull cracks, is crushed
by the tightening tangle.

Dark, dark, dark,
Darkness within and without

What in God's name is it
this raven's wing?

See — if that word
can have any meaning in such darkness —
See, I feel it here on my forehead
here on my eyelids, on my lips
and groping I feel in the dark
something thick and slippery,
with my darkling fingers.
Is it the molten asphalt
the raven's feather
has smeared the walls of this room with,
this furniture, this big mirror?
(O, if only I could take a nail
and nail that black shadow
to the big mirror!)

Or is it
blood from my heart clotted,
blood that welled black
from the black skull?
(Craven spirit, why hesitate
to give in with a confession.
Go on, shout it out for God's sake:
It's the feather from that wing your fate's sent you
from within a dark chamber
six foot long,
to sign your doom with).

Come on, let me seize you
let me dip you
in the ink
of my eye's black ball.
I cannot see my hands.
Dark, dark, dark,
Darkness within and without.

Is this net of yours
the materialization of your spirit
come to revenge itself on me?
Or is it merely an extension of my own
dark spirit?

Come on, let me seize you
and with you gouge out
these darkened eyeballs
that have lost their way.

Is this tangle
from the heavy curtains

of your inaccessible chamber
where, seated on a stool,
your hands raised in prayer,
you await my coming?

Come, on feather, let me seize you
and with you dissolve,
like the yoke of an egg
these dark
Oedipean eyeballs,
draw from within
the light of her eyelids
eyelids fixed on eternity
on the sixteenth day of the month of April.

My hands, I cannot see my hands,
to turn my fingers into talons
and from the depths of the dark socket
draw out the light.

Is this darkness
the darkness of my mind
that's turned its back
upon day,
set off with steady step
to the gates of Hell?

In this room
where the raven's black feather
speaks to the walls of night's shape
and from the very ceiling
has hung her black raiment,
I toss and turn, toss and turn, toss and turn.

Where are you, Ariadne?
Yet see! Ah, again that word "see!"
Yes, see!
A cock's crow breaks
upon my ears.
I should perhaps have been mistaken
if the distant message of dawn
had not echoed in the black socket
of my eyes
at the very moment when the sun's beam
sliced like a sword
through my wizened brain.
Sunbeam, hear me,
lend me the end of your thread
so I may reach your source
and wash my hands clean.

(Come, feather, let me seize you
and tie this beam to your tip
and then, spotless dove,
let you loose in this room).

Yet, see — yes, again that word “see” —
the raven’s wing
in the middle of that black
and heavy curtain
has left untouched
one small area
enclosed by the pattern
of a right - angled parallelogram.

Divine frame,
work of a humble photographer
are you then
the source of the beam?
The window that looks out
into the garden of St. Peter?
Was it from your white opening
that the cock crow’s dawning message came to me?

Cast the beam
of your azure eye
upon this dark room
where the terrible thud
of the spade
reaches.

Work of transience
are you then
the eternal treasury
where the smile God smiled
on the seventh day
lies locked away?

Cast the beam
of your azure eye
upon this unspeakable tangle
where the dark fluttering
of that wing
had not strength enough to smother
the breath of the Angel
that watches and prays.

I hear the knell
of the twenty - first day
Light! Light! Light!

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΕΝΑ ΠΟΙΗΜΑ ΤΗΣ ΜΥΡΤΙΩΤΙΣΣΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Γνώρισα τήν ποιήτρια τοῦ ἔρωτα, τήν Μυρτιώτισσα, τήν ἀγαπημένη δυο ποιητῶν, τοῦ Μαβίλη καί τοῦ Παλαμᾶ, ἕνα βράδυ στό σπίτι τῆς πάνω στήν Ἐκάλη. Ἐκεῖ παραθέριζε ἔχοντας γύρω τῆς τίς ἀναμνήσεις τῆς. Τό βράδυ ἔκεινο μᾶς ἀπάγγειλε τό περίφημό τῆς «Σ' ἀγαπῶ» καί παρόλη τήν πολύ προχωρημένη τῆς ἡλικία, ὁ χώρος ἀντηχοῦσε. Νά μή ξεχνᾶμε πῶς ἡ Μυρτιώτισσα σπούδασε θέατρο καί ἐρμήνευσε ρόλους στή «Νέα Σκηνή» τοῦ Χρηστομάνου κι' ἀργότερα διδάξε ἀπαγγελία.

Κάποτε στά προπολεμικά χρόνια, τότε πού ἀκόμα εἶχανε πολλήν πέραση τὰ ρεσιτάλ ἀπαγγελίας, ἦρθε ἡ Μυρτιώτισσα στήν Κύπρο. Ἐδῶσε ρεσιτάλ, σέ διάφορες πόλεις καί τόν ἐπόμενο χρόνο κυκλοφοροῦσε τήν ποιητική συλλογή τῆς «Κίτρινες Φλόγες», γιά τήν ὁποῖαν ἔγραψε στό Γεώργιο Μακρίδη νά τῆς φροντίσει συνδρομητές. Ἀκριβῶς στήν ἐπίσκεψή τῆς αὐτῆ ἡ Μυρτιώτισσα ἐνθουσιάστηκε ἀπό τὰ νηοί μας κι' ἔγραψε ἕνα ποίημα, πού δημοσίεψε στό γυναικεῖο περιοδικό «Ἑλληνίς» τόν Αὐγουστο — Σεπτέμβρη τοῦ 1929.

Τό βράδυ ἐκεῖνο, πού τήν ἐπισκεφθήκαμε κάμποσοι θαυμαστές τῆς, συζήτησε γιά τήν ἔκδοση τῶν «Ἀπάντων» τῆς. Εἶχε τόσο ἐνθουσιασμό, τόσο ὄνειρο γι' αὐτήν τήν συγκεντρωτική τῆς ἔκδοση, ὅπου θά περιλαμβάνονταν τὰ πρωτότυπά τῆς ποιήματα, οἱ μεταφράσεις τῆς καί τὰ ἀφηγήματά τῆς. Ἡ ἔκδοση αὐτή πραγματοποιήθηκε τό 1965. Φυλλομετρώντας ὁμως τήν ἔκδοση αὐτή θέ συνάντησα τό ποίημά τῆς γιά τήν Κύπρο. Νά τό λησμονήσῃ τάχα; Ποῖός ξέρει. Γι' αὐτό θεώρησα ἐπικαιρο νά τό ἀνθολογήσω ἐδῶ μετά ἀπό 45 ὀλόκληρο χρόνια.

ΚΥΠΡΟΣ

Σιμά σου ἀγέρινο νηοί κι' ἂν ἦτανε νά ζῶσα
τόν πόνο θέ θά γνώριζα στό κάθε περιγυάλι,
καί στό βουνα νυχτόγημερα θά γλυκοπερπατοῦσα,
μόνος σκοπός μου τ' ἀπαλά νά τραγουδῶ σου κάλλη.
Κι' ἂν στή μακάρια τούτη γῆ τὰ μάτια μου
σφαλοῦσα,
τόσο ἀγαθός στοχάζομαι πῶς θ'ἂν ἔδῳ κι' ὁ
χάρος,
πού λεύτερη θά μ' ἀφηνε νά νυχτοτριγυρνοῦσα
πάντα σιμά σου δ'ἀλάρυπη, νοσταλγική, σά
Γλάρος.

Αὐτό εἶναι τό ποίημα τῆς Μυρτιώτισσας. Δέν ἔχει βέβαια τό ἐπικολυρικό μεγαλεῖο τοῦ ὁμώνυμου ποιήματος τοῦ Κωστή Παλαμᾶ ἢ τὰ ἐμπνευσμένα ποιήματα γιά τό νηοί μας τοῦ Σκίπη, πού ἐπίσης γνώρισε τόν τόπο μας, ἢ τοῦ Γ. Ἀθάνα, πού μᾶς εἶχε ἐπισκεφθῆ πρῖν ἐνάμιου χρόνου. Ἐχει ὁμως τό λυρισμό του, εἶναι μιὰ ποιητική ἀντίκριψη τοῦ τόπου μας ἀπό μιάν ἐμπνευσμένη ποιήτρια.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΑ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΙΚΑ ΤΕΥΧΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΚΡΙΤΙΚΑ ΦΥΛΛΑ»

Τά ἀφιερωματικά τεύχη διαφόρων περιοδικῶν, ἐξυπηρετοῦν τήν κίνηση ἰδεῶν κατά ὁδίαστικό τρόπο. Δέν ἔχει σημασία ἡ εὐκαιρία πού σπρώχνει στή σύνθεσή τους. Καί εἶναι μέσ τίς ἀγραφές ὑποχρεώσεις τῶν περιοδικῶν ἢ κυκλοφορία τέτοιων ἀφιερωματικῶν τεύχων. Μὲ αὐτά τιμοῦν, ὑπενθυμίζουν, δίνουν ὄλικό, προσβάλλουν κι' ἐνημερώνουν προπαντός τοὺς νέους. Μὲ τὰ σημερινά μάλιστα μέσα εὐρείας μαζικῆς ἐπικοινωνίας προσφέρονται τόσα σέ ἀφάνταστη ποικιλία γιά ἱκανοποίηση ὄλων τῶν γνώσεων καί τῶν πνευματικῶν ἱκανοτήτων, πού ὁ νέος, κυρίως, ἀδυνατεῖ νά τὰ βάλῃ μέ μιὰ σειρά μὲς τό μυαλό του καί νά τὰ ἀξιοποιήσῃ. Κι' ἐπειδὴ τὰ μαζικά αὐτά μέσα πού θρῖσκονται στά χέρια πολιτικῶν ὁμάδων ἐνδιαφέρονται γιά πολιτική (συχνὰ τοῦ φτηνοῦ κομματικοῦ τύπου) καί... ἐμπόριο, τό σοβαρὸ κεφάλαιο τῶν Γραμμάτων μπαίνει σέ πολύ κατώτερη μοῖρα — ἕνα βάζο μὲ ξερὰ λουλούδια γιά νά διακόπητῃ πιθανῆ μονοτονία μὲ κάποιο πολύ ἀδιάφορο τρόπο, σπάνια μὲ γούστο. Ἀκριβῶς γι' αὐτὰ ὅλα τό περιοδικό μὲ τὰ ἀφιερωματικά του τεύχη σπάξει λίγο αὐτῆ τὴν ὑποτίμησι τῶν πνευματικῶν πραγμάτων πού ἀσκοῦν τὰ μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς ἡ «Νέα Ἑστία» καθιέρωσε κατά συστηματικὸν τρόπο τὰ ἀφιερωματικά τεύχη. Αὐτὰ κι' ὅλας ἀποτελοῦν μιὰ σειρά διβλιόθηκης καί θάπρεπε κάποιος νὰ τὰ κοιτάξῃ εἰδικὰ καί νὰ μᾶς δώσῃ ἕνα κατατοπιστικό καί κριτικό κείμενο γι' αὐτά. Καί νεώτερα περιοδικὰ ἀκολούθησαν τῆ συστηματικῆν αὐτὴν ἐργασία τῆς «Νέας Ἑστίας», («Ἐθόνη», «Ἄτολικά Γράμματα» κλπ.). Τελευταίως τὰ «Κριτικά Φύλλα» ἐντυπωσίασαν μὲ μερικά τέτοια ἀφιερωματικά τεύχη. Ἀναφέρουμε τὰ εἰδικὰ τεύχη γιά τὸν Παλαμᾶ, τὸ Χουρμούζιο καί τὸ τελευταῖο μὲ τὸν Ἀγγελο Σικελιανό. Καί τὰ τρία αὐτά ἀφιε-

ρωματικά τεύχη προσφέρανε πλούσιο υλικό με υπεύθυνο χριτικό αντίκρισμα, εξακριβωμένες πληροφορίες, φιλολογικές ανατομές, τοποθετήσεις με άνηπερέαστο τρόπο, όλα τεκμηριωμένα και με οδηγό την αγάπη που δεν άδικει όμως με υποχωρήσεις και αποκρύψεις. Η καλαισθητική εμφάνιση και η καλή κατάταξη του υλικού στα τεύχη αυτά δημιουργούν ατμόσφαιρα που προσελκύει τον αναγνώστη. Έξ' άλλου η εμφάνιση είναι το πρώτο κάλεσμα. Κείνο που μάς έντυπώσισε ήταν η προσωπική ανάμνηση, — ύπεροχη μνήμη —, του Καραντώνη από τη μεγάλη χειρονομία του Σικελιανού να του προσφέρει το πατρικό χρυσό ρολόι στα χρόνια της γερμανικής κατοχής. Τουτό το θείγμα της «άνθρωπιās» ενός πεινασμένου Θεού δε λογαριάζεται δευτερευόν συμπάν αλλά τονίζεται.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ἰφιγένειας Χρυσοχόου: Μαρτυρική Πορεία (Τὸ χρονικὸ τῆς ἡμερίας 1922-1924). Ἐκδόσεις I. Ζαχαροπούλου, Ἀθήνα, 1974, σελ. 118.

Στὴν πιὸ ἐπικαιρὴ ὥρα ἔρχεται τὸ βιβλίο τῆς Ἰφιγένειας Χρυσοχόου νὰ μᾶς μιλήσει γιὰ χρόνια πικρὰ, περασμένα, γιὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ. Ὅπως ἀναφέρει καὶ ἡ συγγραφέας στὸν πρόλογό της «ἡ Μαρτυρικὴ Πορεία, τὸ χρονικὸ τῆς ἡμερίας 1922-1924, γράφτηκε μὲ τὴν καρδιά καὶ τὴ σκέψη στὴν Κύπρο, τὶς μῆνες στὴ Μικρασία. Τῷ γράψε ὁ πόνος, ἡ ἀγάπη, ἡ ὀργή, ἡ διαμαρτυρία...»

Τὸ βιβλίο τῆς Ἰφιγένειας Χρυσοχόου ἀποτελεῖ ἓνα καθρέφτη μέσα ἀπὸ τὸν ὁποῖο μπορεῖ νὰ δεῖ ἰδιαίτερα ἡ Κύπρος, ποὺ σ' αὐτὴν ἀφιερώνεται ἡ ἔκδοση, τὸ ἴδιο τὸ δρᾶμα τῆς μέσα στὴν ἴδια γυμνὴ πραγματικότητα. Γιατί, ἂν περάσαμε ἀπὸ τότε 52 δέκαερα χρόνια, τίποτα δὲν μετέλλαξε τὴ μιὰ συμφορὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, μιὰ καὶ ὁ θύτης ἔμεινε ὁ ἴδιος — καὶ χειρότερος — ὁ τουρκὸς καὶ τὸ θῆμα ὁ ἴδιος πάλι, ὁ γηγενὴς Ἑλληνισμὸς.

Ἀνάγλυφες εἰκόνες μιᾶς ἀνείπωτης συμφορᾶς, φριχτὰ μαρτύρια τοῦ ἀνυπεράσπιστου λαοῦ, θάρβαρη καὶ ἀπάνθρωπη ἀκίηση τῆς βίας καὶ τῆς ἀγριότητας, μαζικὴ ἀνιματηρὴ ἐξόντωση ἑνὸς κληρονομημένου ἔθνους, καταπάτηση κάθε ἔχοντος ἠθικῆς καὶ πολιτισμοῦ, ἀτέλειωτες οὐρὲς κατατρεγμένων ἡμερών, συνθέτουν τὶς σελίδες τῆς «Μαρτυρικῆς Πορείας», ποὺ γράφτηκε μὲ δάση τὴν ἀληθινὴ ἐξιστόρηση ἀπὸ τὸν πραγματικὸ ἥρωα τοῦ ἔργου.

Κεῖνο ποὺ ἔχει σημασία στὴν προσφορὰ τῆς Χρυσοχόου εἶναι ἡ σωστὴ μετάπλαση τῶν γεγονότων σὲ ἔργο τέχνης. Τὰ περιστατικὰ δέονται μὲ μεθοδικότητα καὶ συνέπεια σ' ἓνα ἱστορικὸν ποὺ ξετυλίγεται ἀβίαστα καὶ παραστατικὰ. Ἐνας γρήγορος, πολὺχυμος διάλογος, μιὰ φυσικὴ καὶ ψυχολογημένη ἐπέκδοση τοποθετοῦν μέσα στὰ ὄρθα πλαίσια τὴν ἐθνικὴ καὶ ἱστορικὴ ὑπό-

σταση τοῦ ἔργου. Τὴν ἐνάργεια τῆς ἀφήγησης ἔρχεται νὰ ἐνισχύσῃ ἡ χρησιμοποίηση ἀπὸ τὴν συγγραφέα πληθώρας λέξεων καὶ φράσεων κυρίως στὴν τουρκικὴ γλῶσσα, ποὺ ἐρμηνεύονται ὄρθα σὲ Γλωσσάριο, ποὺ παρατίθεται στὸ τέλος τοῦ βιβλίου.

Ἡ ἑθνοτικὴ γλῶσσα τοῦ ἔργου, ἀρκετὰ πλούσια, πλαστικὴ καὶ λυρική, προσδίνει στὴν πορεία τῆς ἀφήγησης τὴ φυσικότητα καὶ τὴ σαφήνεια ποὺ χρειάζεται. Μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ βιβλίου κυριαρχεῖ ἡ ὀδύνη τῶν κατατρεγμένων ἡμερών, ὁ μαζικὸς ἀφανισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, ὁ ἐξευτελισμὸς τῶν ὑπολειμμάτων τῶν μαχητῶν καὶ ὁ ἐκβιασμὸς τῶν ἀνυπεράσπιστων νὰ ἀλλάξουν ἑθνοτικὴν.

Παρ' ὅλ' αὐτὰ τὰ θλιβερά, ἀναδίνεται ἀπὸ τὸ βιβλίο ἡ περηφάνεια τοῦ Ἑλληνα καὶ ἡ ἀνίκητη πίστη στὴ θαλρότητα τῆς Φυλῆς, ποὺ θερθεῖει κι' ἀντρεῖται κάτω ἀπὸ ἀντίξοες συνθήκες, ὅσο κι' ἂν εἶναι σκληρὸ καὶ ἀκριβὸ τὸ τίμημα τῆς θυσίας του. Παραδειγματίζει ὁ πληγιασμένος Μικρασιάτης τοῦ 1922 τὸν Κύπριο τοῦ 1974 καὶ τὸν φωτίζει τὸ ἀνηφορικὸ μονοπάτι τῆς ἐγκαρτέρησης καὶ τῆς προσμονῆς.

Ἡ «Μαρτυρικὴ Πορεία» τῆς Ἰφιγένειας Χρυσοχόου τοποθετημένη μέσα στὸ δρᾶμα τῆς δικῆς τῆς ἐποχῆς — κι' ἂν πέρασε ἀπὸ τότε πάνω ἀπὸ μισὸς αἰῶνα — στέκει νωπὴ μπροστὰ στὸ σημερινὸ δρᾶμα τῆς Κύπρου. Πέτυχε ἡ συγγραφέας νὰ τὸ ντύσῃ μὲ τὴν ἐπικαιρότητα, νὰ τὸ μεταυσιώσῃ σὲ τέχνη, ποὺ ὁ χρόνος δὲν τὴν καταλεῖ. Κι' αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀξίολογὴ ἐπίδοση.

ΓΙΑΚ. ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ

Χρυσάνθη Ζιτσαίας: Ψηφίδες («τῆς γλυκειᾶς χώρας Κύπρου»), Θεσσαλονίκη, 1974.

Τὸ ἐπίγραμμα, ὁ πολὺ συμπυκνωμένος αὐτὸς ποιητικὸς λόγος, μὲς τὴ συντομία του περιλαμβάνει ἰδέες καὶ ἀπόψεις πλάτους καὶ ὕψους, ὅπως ἀκριβῶς οἱ παροιμίαι καὶ οἱ ἀφορισμοί. Ἡ πυκνότητά του ἀσφαλῶς προϋποθέτει ὀλοκληρωτικὴ ἀντίκρουση τοῦ θέματος ἀπὸ τὸ συνθέτη, ποὺ μὲ τὴν ἀφαίρεση ἕρσκει τὸ οὐσιώδες καὶ τὸ ἐπισημαίνει. Οἱ πλαδαρότητες καὶ οἱ ἀσάφειες λιγοστεύουν τὴ γοητεία του. Οἱ περιορισμοὶ στὴν ἔκτασή του δὲν ἐπιτρέπουν περιττολογίες κι' ἐπιθεβεῖς διακοσμητικῆς.

Ἀπὸ χρόνια ἡ νοηματικὰ αὐτοτελὴς τετραστιχὴ στροφή, ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Μορέας, Παλαμᾶς, Νιρβάνας καὶ ἄλλοι στὰ νεώτερα χρόνια, προσφέρεται στὸ ἐπίγραμμα. Μάλιστα ἡ τετραστιχὴ στροφή δίνει περισσότερες εὐαιρίες γιὰ ποιικιλία (ὁμοιοκαταληξία, κλπ.) παρὰ τὸ κλασικὸ δίστιχο.

Ἡ Χρυσάνθη Ζιτσαία ἀκριβῶς χρησιμοποίησε τὸ τετραστιχο στὰ ἐπιγράμματά της ποὺ ἀφιερώνει στὸν κυπριακὸ χῆρο μὲ τὸν τίτλο «Ψηφίδες» (τῆς γλυκειᾶς χώρας Κύπρου). Τὸ πάθος τῆς ποιήτριας γιὰ τὸ νησί τῆς Κύπρου εἶναι κυριαρχικὸ στὰ ἐπιγράμματά της, γι' αὐτὸ αὐτὰ δὲν ἔχουν, ὅπως θὰ περίμενε ἓνας, τὴν παρνασι-

κή σκληρότητα. Τώρα με τὰ δίσεκτα γεγονότα και τις χαμένες περιοχές τῆς κυπριακῆς γῆς, τὰ λυρικά αὐτὰ ἐπιγράμματα ἀποκοτῶν μίαν ἄλλη διάσταση μὲς τὸν ποιητικό χώρο: σὰ νὰ μιλάνε τὸν καημό μας. Γιὰ τὸ «Διμανάκι τῆς Κερήνειας» λέγει ἡ ποιήτρια:

Χαριτωμένη ζωγραφιά.

Φιλαρέσκεια ἢ βαρειά θωριά τοῦ Κάστρου
καθρεφτίζεται,

Μὲς τῆ γαλήνια σου ὁμορφιά.

Κι ἡ μνήμη ἐπάνω σου λευκὴ θαρούλα και
λικνίζεται.

Τὰ ἐπιγράμματα τῆς Ζιτσαίας τραγουδᾶνε, συχνὰ με ἀναφορὲς στὸ χιλιόχρονον ἑλληνικὸν ἱστορικὸ μας χρόνον, τὸ φυσικὸ τοπίο τοῦ νησιοῦ, τὶς ἀρχαιότητες, τὸ λαϊκὸ πλοῦτο και τὰ ἔθιμα τοῦ νησιοῦ, τοὺς ποιητὲς τοὺς καὶ ἥρωές του (ποὺ πῆγε χαμένη πιά ἡ θυρία τους) και τὰ συγγενικά της πλάσματα. Μὲ ἄλλα λόγια αὐτὰ τὰ ἐπιγράμματα ἀποτελοῦν μιά λυρική ἐξιστόρηση τοῦ τόπου με γρήγορες πινελιές, ἀλλὰ πολὺ ὀηλωτικές.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἄ ν τ ὠ ν η Σ τ υ λ ι α ν ἄ κ η: «Ἐμμεῖς οἱ Ζωντανοί» (ποιήματα) Ἀθήνα 1975.

Τὸ διβλίο αὐτὸ εἶναι τὸ δεύτερο τοῦ ποιητῆ, προηγήθηκε ἡ ποιητικὴ συλλογὴ «Ὁ Διωγμὸς τῶν Ἀγγέλων» (Ἀθήναι 1972). Πρόκειται γιὰ μιά λιγισέλιδη ποιητικὴ συλλογὴ ποὺ περιέχει 10 ποιήματα τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὅποια, ὅπως ἀναφέρεται σὲ σημείωμα στὸ τέλος τῆς συλλογῆς, δημοσιεύθηκαν σὲ ἑλλαδικὰ ἢ κυπριακὰ ἔντυπα μὲ χρονολογικὴ ἔνδειξη ἀνάμεσα στὰ 1969 ἕως τὸν Ἰούνιο τοῦ 1974. Εἶναι φανερὸ ἐν πάσει περιπτώσει ὅτι και τὰ 10 ποιήματα γράφθηκαν πρὶν ξεσπάσουν τὰ τραγικὰ γεγονότα στὴν Κύπρο — δὲν ὑπάρχει καμιά ἔνδειξη γι' αὐτὰ. Ἡ συλλογὴ ἦταν ἔτοιμη πρὸς ἔκδοσιν πρὶν ἀπ' τὶς 15 Ἰουλίου. Μόλις ποὺ πρόλαβε ὁ ποιητὴς νὰ προτάξει ἓνα ἀφιερωματικὸ τετράστιχο:

«Στὴν ἱερὴ μνήμη τῶν νεκρῶν
τῆς φιλάτης μου Κύπρου,
ποὺ πρόβαλαν στὰ στήθη
στὶς ὀρθὲς τῶν βαρβάρων εἰσβολῶν»

Λευκωσία, Θέρος 1974.

ἀφιέρωση ποὺ δείχνει τοὺς δεσμοὺς και τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸ νησί μας.

Ὁ ποιητὴς -θεολόγος, με τὸν τίτλο, κάνει ἓνα διαχωρισμὸ τῶν ἀνθρώπων σὲ δύο κατηγορίες, στοὺς ζωντανούς και στοὺς νεκρούς. Ἐντάσσει τὸν ἑαυτὸ του στὴν πρώτη κατηγορία — «Ἐμμεῖς οἱ Ζωντανοί...» — και, στὰ 10 ποιήματά του, κινεῖται μέσα στὸν κόσμον τῶν νεκρῶν γιὰ νὰ διαπιστώσει τὴ νέκρα, νὰ καθορίσει τὰ αἰτίαι τῆς, νὰ τὴ θρηνησίει, και νὰ καλέσει τοὺς νεκρούς σὲ ἀνάσταση. Ὁπλισμένος καθὼς εἶναι, μὲ θεολογικὴ πίστη και γνώση πιστεύει ὅτι βασικὴ αἰτία τοῦ θανάτου εἶναι ἡ ἀντικατάσταση τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν με τὸ νόμο τῆς βίας, σὲ παγκόσμια ἔκταση, σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα: Μετὰ τὴ δια-

πίστωση αὐτὴ ὁ ποιητὴς θρηνεῖ περισσότερο παρὰ ποὺ καλεῖ σὲ ἐπάνοδο στὶς ἠθικὰς ἀρχές: Ἔσως διότι πιστεύει πὼς αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο.

Στὸν αἰσθητικὸ τομέα ἡ φωνὴ του εἶναι ἀπλή, λιτὴ, χωρὶς ἐξάρσεις — ἓνας ἤρεμος θρηνησ. Ὅσο πόνο αἰσθάνεται τόσο και τὸν ἐκφράζει. Ἡ ἀπουσία δηλαδὴ δυναμικῆς μορφῆς ἴσως νὰ ὀφείλεται στὴν ἀπουσία δυναμικοῦ πόνου γιὰ νὰ φωνάξεις δυνατὰ πρέπει προηγουμένως νὰ πονέσης δυνατὰ. Αὐτὸ δὲν ὑπάρχει στὰ δέκα ποιήματα πράγμα ποὺ δείχνει ὅτι ὁ ποιητὴς ἔχει συνείδηση τῶν ὀρίων και τῶν δυνατοτήτων του δὲν προσπαθεῖ νὰ παραστήσει κάποιο ἄλλον ἀπλὰ αἰσθάνεται τὸν πόνο, ἀπλὰ και τὸν ἐκφράζει. Ἄν στὸ μέλλον τὸν αἰσθανθεῖ δυναμικώτερα, θὰ τὸν ἐκφράσει και ἑνθαμικώτερα.

Κ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΘΕΑΤΡΟ

Ζ ι ἄ ν Ἀ ν ο ὄ ὕ γ: Ἀντιγόνη, ΘΟΚ, μετ. Μ. Πλωρίτη, σκηνοθεσία Ν. Σιαφάκη, σκηνικὰ -κοστούμια Στέλιου Βότση.

Οἱ ἀρχατοὶ πόσοι δίνουν ἀρκετὲς δυνατότητες γι' ἀνάπτυξη παραλλαγῶν, ποὺ νὰ ἐρμηνεύσουν με τὸν αἰσθητικὸ τρόπο καινούργιες ὀψεις τῆς ζωῆς, τὶς ὅποιες παρουσιάζει ἡ φυσικὴ ἐξέλιξη στὴν κοινωνία. Ὁ μῦθος τῆς Ἀντιγόνης με τὸ ἰσχυρὸ ἠθικὸ σημεῖο τῆς εὐλαδίας πρὸς τὸ νεκρὸ συγγενῆ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ παράπτωμά του, και τὴν τιμωρία τοῦ εὐλαδοῦς ἔναντι τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἀλλὰ παράκουου στὸν ἀνθρώπινο νόμο τοῦ ἔρχοντα, ἑνὸς νόμου με τρέχουσα πολιτικὴ σημασία, στὰ χέρια τοῦ Ἀνούγ παίρνει κάποιο ἄλλο βάρος: πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἡ Ἀντιγόνη θέλει νὰ θάψῃ τὸ νεκρὸ ἀδερφὸ ταγμένη γιὰ τοῦτο ἀπὸ τὴ μοίρα τῆς, σὰ νὰ ἐτοιμαζόταν ἀπὸ χρόνια και νὰ προπαραινέσκει στὴν ἀρχὴ ὀποσυνείδητα κι' ὕστερα συνειδητὰ, τοῦτο τὸ γεγονός. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ Κρέοντας σὰ φύλακας ἀλύγιστου νόμου, δίκαιου και βαριοῦ νόμου, κοιτάζει πῶς νὰ ὀρθὸν τρόπο νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὶς κακὲς συνέπειες αὐτοῦ τοῦ νόμου φορτῶντας τὴν παράβαση σὲ ἄλλο και προστάζοντας τοὺς φρουροὺς νὰ κλείσουν τὸ στόμα τους. Βέβαια ἡ Ἀντιγόνη πρέπει νὰ συνεργαστῇ σ' αὐτὸ, παραιτῶντας και τὴν προσπάθειά της νὰ θάψῃ τὸ νεκρὸ ἀδερφὸ. Ὁ Κρέοντας δοκιμάζει με μιά σειρά ἐπιχειρήματα νὰ τὴν πείσει. Ὅμως αὐτὸς ἀπέτυχε. Τὸ σὸί του ξεκληρῶνεται. Μένει μόνος ἀλλὰ ἡ μανία τοῦ ἐραστοῦ τῆς πολιτικῆς δὲν τὸν ἔγκυαταλείπει. Ἀπεναντίας ὀδεύει πρὸς τὴν αἰθουσα τῶν συνεδριάσεων.

Δὲ θὰ θέλαμε νὰ σχολιάσουμε τὸ ἔργο περισσότερο, σὰν π.χ. τὴ θέσι μας, πῶς, τοῦλάχιστο γιὰ τὸν ἑλληνα θεατῆ, δὲ χρειαζόταν ὁ Χορὸς ποὺ πληροφορεῖ γιὰ ὅτι, σὲ λίγο θὰ γίνῃ και τὸ σχολιάζει.

Ἡ ἐρμηνεία τῆς Ἀντιγόνης (Πατρίτσια Πεττεμερβίου) ὀπῆρξε σὸφῆ, μετρημένη, πολὺ εὐωτερικὴ. Παρουσίασε ἡ ἐρμηνεύτρια ποικιλία

μεταπτώσεων, δὲν ἐπαναλαμβάνονταν μῆτε καὶ σὲ τυπικές κινήσεις: μὲ μιὰ μικρὴ ἀλλαγὴ στὴ λεπτομέρεια κατόρθωνε νὰ δημιουργῆ νέους τόνους. Ὁ Χορὸς (Θ. Πεττεμερίδης) μιλοῦσε καθαρὰ, μ' ἐπισημότητα, σὺν ἀνεξάρτητος σχολιαστίης, χωρὶς στόφο. Ἡ Ἰσμήνη (Βούλα Πελεκάνου) εἶχε κάτι τὸ χαρούμενο καὶ ἀφελές ὅπως ταίριαζε στὸ χαρακτῆρα της, ἀλλὰ δὲν κατόρθωσε νὰ δώσῃ κάτι τὸ βλοκκληρωμένο. Ὁ Κρέων (Στέλιος Καυκαρίδης) πολλὲς στιγμὲς ἦταν πειστικός, συχνὰ βίμως κούραστικός καὶ μονότονος. (Μήπως ἢ συνεχῆς χρησιμοποίησι τοῦ ἠθοποιοῦ αὐτοῦ σὲ ἀνόμοιους ρόλους, χωρὶς ξεκούρασι, τὸν ἐμποδίζει ν' ἀνανεωθῆ;) Ὁ Αἴμων (Ἄντ. Κατσούρης) ἠπῆρξε ἀπόλυτα καὶ σὲ βλαἀπαράδεκτος. Ἡ Παραμὰνα (Μόνικα Βασιλείου) δὲ μυχροπὲ ἀ πὸς μὲ δὲν ἦταν μέσα στὸ πνεῦμα τοῦ ρόλου τους' τὴ ζήμιωνε συχνὰ ἢ ἀρθρωσὴ της. Ὁ Φίλακας (Φίλις Καραβιώτης) ζωντάνεφε πραγματικὰ τὸν ἀγροϊκο τύπο' εἶχε μὲ φυσικότητα, δημιουργοῦσε ἀτμόσφαιρα. Ὁ Ἀγγελιαφόρος (Νεῶφ. Νεοφύτου) κινήθηκε ἄγαρπα πᾶνω στὴ σκηνή.

Τὸ σκηνικὸ τοῦ Στέλιου Βότση εἶχε μιὰ καταπληκτικὴ λιτότητα. Ἡ ὁμοιομορφία τῶν λίγων ἐπίπλων μὲ τὸ ἀπλὸ κόσμημα καὶ τὴ τοποθέτησή τους στὴ σκηνή ἀραιὰ συνδυάζονταν ἀρμονικὰ καὶ μὲ τὸ φωτισμό. Ἡ πόρτα μὲ τὸ χρυσαφὶ φωτισμένο φόντο ἔχοντας ὀλόγυρα τὸ ἀπαλὸ χρῶμα τοῦ σκηνικοῦ καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν τὲς δυὸ διαβαθμίσεις τοῦ κυανοῦ χρῶματος σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ χρῶμα τῶν ρούχων τῆς Ἀντιγόνης (καὶ ὅσες φορὲς ἦταν στὴ σκηνή ἢ Παραμὰνα κι' ὁ Φύλακας) ἦταν πραγματικὰ ἕνας χρωματικὸς συνταριασμὸς, πολὺ ὑποδλητικὸς. Κάπως ἔντονο τὸ γαλάζιο ροῦχο τῆς Ἰσμήνης. Ἴσως ἀν δὲν ἦταν ἀστραφτερὸ (κι' ἄς συμβόλιζε αὐτὴ ἢ λαμπεράδα του τὸν χαρούμενο καὶ ἀφελῆ χαρακτῆρα τῆς Ἰσμήνης) νὰ μὴ ἐνοχλοῦσε. Πάντως ἀπαράδεκτα ἦταν τὰ κοστοῦμα (ἀλλὰ σούπερμαν) τοῦ Κρέοντα κι' Αἴμωνα, καὶ ὡς σὸλ καὶ ὡς συνδυασμοὶ χρωματισμῶν.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΓΕΝΙΚΑ

Στὴ «Φιλολογοικὴ Πρωτοχρῶνιὰ (1975) δημοσιεύονται ποιήματα τῶν Πυθ. Δρουσιώτη καὶ Κ. Χρυσάνθη — Στὴν «Ἀπογευμὰ τὶ νῆ» (11.2.75) ὁ Ἀγγ. Φουριώτης κρίνει τὰ ἐξῆς βιβλία Κυπρίων: Ν. Κρανιδιώτη «Ποιήματα», Ἰ. Κυθρεώτη «Ἀντρειωμένη γῆ», Ἀ. Λυκαόγη «Καιρῶν καὶ ἡρώων μνήμη», Ε. Λυσιώτη «Ἀσφῶδελοί», Κ. Χρυσάνθη «Πεζὸς καὶ δραματικὸς λόγος», καὶ τὴν ἔκδοσι «Ἡ τραγωδία τῆς Κύπρου». — Στὴν «Ἐλλήνων ὁβελγικὴ Ἐπιθεώρησι» καὶ Πανευρωπαϊκῆ Ἐπιθεώρησι» (ἄρ. 7-8) ποῦ εἶναι ἀφιέρωμα στὴν Κύπρο, δημοσιεύονται ἕνα διήγημα τοῦ Κ. Χρυσάνθη καὶ μιὰ μετάφρασι τοῦ Gaston-Henry Aufreère ἀπὸ τὸ βιβλίον «Τὰ

πάθη τὰ σεπτὰ» τοῦ Ἀ. Περνάρη. — Στὸ περιοδικὸ «Στὸ εὐρὸπῆ Ἐλλάς» (ἄρ. 65/66) ὁ Ἀπ. Ζορμπὰς κρίνει τὸν «Δραματικὸ Λόγος» τοῦ Κ. Χρυσάνθη. Στὸ ἴδιο τεῦχος ἀναδημοσιεύεται ποιήματα τοῦ Μπάμπη Κλάρα «Ἀφιέρωμα στὴν Κύπρο», ποῦ γράφτηκε τὸ 1958. — Στὴ «Μακεδονικὴ Ζωὴ» (ἄρ. 104) δημοσιεύονται κριτικὰ σχόλια γιὰ τὴν «Πνευματικὴ Κύπρο» καὶ τὰ «Πάθη τὰ σεπτὰ» τοῦ Ἀ. Περνάρη. — Στὴ «Βελγικὴ Ἐπιθεώρησι» (ἄρ. 4/5) ὁ Ἀ. Ταυγέτης γράφει κριτικὴ γιὰ τὴν «Ἀντρειωμένη γῆ» τοῦ Ἰ. Κυθρεώτη καὶ ἡ Σοφία Μπακανάκη σχόλιο γιὰ τὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρο». — Στὸ «Hellenic Press» (Δεκ.) δημοσιεύονται τὰ «Πάθη τὰ σεπτὰ» τοῦ Ἀ. Περνάρη. — Στὸ «Hellenic Chronicle» (23.1.75) ὁ Κ. Καβαρδῆς γράφει γιὰ τὰ «Πάθη τὰ σεπτὰ» τοῦ Ἀ. Περνάρη δίνοντας καὶ περιλήψή τους. — Στὸ «Roumeli Press» (Ἰαν.) ἀναδημοσιεύονται τὰ «Πάθη τὰ σεπτὰ» τοῦ Ἀ. Περνάρη. — Στὴ ἔφημ. «Χρῶν ὁβελγικὸς» (27.1.75) ὁ Δημ. Ζαδὲς κρίνει τὸ βιβλίον «Περὶ τελλομένων ὧραις» τοῦ Ἀ. Περνάρη. — Στὴν ἔφημ. «Ὁ δὲ μὸς τῆ» (20.1.75) ὁ Δημ. Κράνης γράφει γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ Κ. Χρυσάνθη «Ἐνα γαλάζιο κορίτσι ἀπὸ τὴν Κύπρο». — Στὸ «Περὶ ὁβελγικῆ» Ἐλλήνων ὁβελγικῆ» δημοσιεύονται ποιήματα τῆς Κλαίρης Ἀγγελίδου καὶ ἄλλῃ ὄλη γιὰ τὴν Κύπρο. — Στὴν «Περὶ ἰταλικῆ-Πανευρωπαϊκῆ» (ἄρ. 170) κειμενα γιὰ τὴν Κύπρο. — Στὴ «Σμύρνα» (ἄρ. 77) ὁ Δημ. Ζαδὲς κρίνει τὸ βιβλίον τῆς Ντίνας Παγιαση-Κατσούρη «Ὁ ἡγεμόνας». Στὸ ἴδιο περιοδικὸ (ἄρ. 78) ὁ Χρ. Παπαχρυσοστόμου δημοσιεύει ἕνα διήγημα καὶ ὁ Δημ. Ζαδὲς κρίνει τὸ βιβλίον «Τὰ πάθη τὰ σεπτὰ» τοῦ Ἀ. Περνάρη. Στὴ Ραδιόφωνικῆ Ἐπιθεώρησι» (ἄρ. 236) ὁ Ἀ. Καραντώνης γράφει γιὰ τὴ Λογοτεχνία τοῦ Κ. Χρυσάνθη. — Στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία» (ἄρ. 266-268) ὁ Δημ. Κόκκινος γράφει γιὰ τὴν τραγωδία τῆς Κύπρου.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Πειραϊκὴ-Πατραϊκὴ (Ἀθήνα) ἄρ. 170. — Σμύρνα (Νέα Σμύρνη) ἄρ. 77-78 — Κριτικὰ Φύλλα (Ἀθήνα) ἄρ. 18 — Νέα Ἐποχὴ (Λευκωσία) ἄρ. 110 — Δοκιμὲς (Λευκωσία) ἄρ. 5 — Κυπριακὸς Λόγος (Λευκωσία) ἄρ. 37 — Οἰκογένεια καὶ Σχολεῖο (Λευκωσία) ἄρ. 23 — Μακεδονικὴ Ζωὴ (Θεσσαλονικὴ) ἄρ. 105 — Λογογραφικὴ Κύπρος (Λευκωσία) ἄρ. 14-15 — Τὸ σχολεῖο καὶ τὸ σπίτι (Ἀθήνα) ἄρ. 158 — Ἐθνικὴ (Ἀθήνα) ἄρ. 38 — Ἡπειρωτικὴ Ἐστία (Τριάντινα) ἄρ. 266-268 — Νέα Σκέψη (Ἀθήνα) ἄρ. 144 — Φιλολογικὴ Στέγη (Πειραιᾶς) ἄρ. 22 — Ἀστυνομικὰ Χρονικὰ (Λευκωσία) ἄρ. Νοεμβ. - Δεκ. 74 — Bookbird (Βιέννη) ἄρ. 4 (74) — Φωνὴ τῆς Ἀχαΐας (κυριακάτικη φιλολογοικὴ).

Shelltox

αεροζόλ με Βαρόνα

**ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΑ
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ-
ΤΙΚΑ ΟΛΑ
ΤΑ ΕΝΤΟΜΑ**

Το Shelltox σκοτώνει
τά έντομα
όπουδήποτε
και αν κρύβονται.

**ΖΗΤΑΤΕ SHELLTOX
ΜΕ ΒΑΡΟΝΑ**

Ζητήσατέ τα από τὰ
παντοπωλεία και
πρατήρια Σιέλλ.

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΙΕΛΛ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.
Τηλ. 63061 - 5

*Four of the
K E O
table wines
par excellence*

